

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΑΘΗΝΑΙ
1974

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

ΤΟ ΠΑΝΟΡΜΙΤΕΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΣΥΜΗΣ

ΜΕΡΟΣ Β'

Η ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΚΑΙ Η ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΤΟΥ¹

Έχω ήδη εκθέσει πώς έγινε πραγματικότητα η επιδίωξη να αποκτήσει η Σύμη ευρύχωρο και συγχρονισμένο διδακτήριο, κατάλληλο για να στεγάσει την Έλληνική της Σχολή². Άλλα όπως έχω ήδη σημειώσει, η ικανοποίηση της βασικής αυτής ανάγκης ήταν απλώς η απαρχή για την πραγμάτωση ενός ευρύτερου εκπαιδευτικού προγράμματος. Τελικός στόχος ήταν η ανάδειξη του σχολείου σε ολοκληρωμένο γυμνάσιο, ισότιμο με τα γυμνάσια του ελεύθερου Κράτους. Και η αναγεννητική αυτή προσπάθεια, η οποία απέβλεπε να βοηθήσει τους νεαρούς Συμαίους να γίνουν ικανοί να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις ανάγκες, που προέβαλλε η σύγχρονη κοινωνία, αλλά και τις συνθήκες, που είχαν δημιουργήσει για τον τόπο τους οι καινούργιοι δίσεκτοι καιροί, που είχαν ακολουθήσει τη διάψευση, για μια ακόμη φορά, της έλπίδας να ένωθῃ ἡ Δωδεκάνησος με τὴ Μητέρα Πατρίδα, ἄρχισε τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1922.

Με τὴν ἑναρξὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1922-1923 ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ Σύμης, ποὺ εἶχε τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ὁργάνωση καὶ τὴ λειτουργία τῶν σχολείων τοῦ

1. Τὸ Α' μέρος, ποὺ ἀναφέρεται στὸ διδακτήριο καὶ στὶς προσπάθειες γιὰ τὴν ἀπόκτησή του, βλ. εἰς Τὰ Συμαϊκά, τ. Α' (1972), σσ. 67-103.

2. Ἡ «Δημοσία Ἑλληνικὴ Σχολὴ Σύμης», ὅπως ἦταν ὁ ἐπίσημος τίτλος τοῦ ἀνωτέρου σχολείου τοῦ τόπου, εἶχε ἰδρυθῇ ἔπειτα ἀπὸ τὴ λήξῃ τοῦ Ἀγῶνα γιὰ τὴν Ἀνεξαρτησία, γιὰ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴ Σχολὴ τῆς Ἀγίας Μαρίνας, ποὺ ἡ λειτουργία της εἶχε διακοπῇ τὴν περίοδο ἐκείνη. Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς συστάσεώς της ἦταν στεγασμένη τελείως πρόχειρα, σὲ χώρους ποὺ δὲν ἦταν οὔτε ἀπλῶς ἀνεκτοὶ γιὰ σχολεῖο. Γιὰ τὴ στέγασή της, τίς τάξεις μὲ τίς ὁποῖες λειτουργοῦσε, τοὺς διευθυντές της κ.ἀ.δ. βλ. τὸ Α' μέρος τῆς μελέτης μου αὐτῆς, ἐνθ' ἄν., σσ. 72-73.

νησιού, όχι μόνο μεταστέγασε την 'Ελληνική της Σχολή στο νέο διδακτήριο, αλλά και έκαμε το πρώτο βήμα, για την ανάδειξή της σε πλήρες γυμνάσιο, με την προσθήκη μιᾶς ακόμη γυμνασιακῆς τάξεως. Έτσι το έτος αυτό οί γυμνασιακές της τάξεις έγιναν συνολικά τέσσερις. Καί επειδή ή εισαγωγή στην πρώτη είχε ως προϋπόθεση την αποφοίτηση από Δημοτικό Σχολείο με ἑξη τάξεις, ὅπως ἦταν από τότε ο κανόνας για τὰ Δημοτικά Σχολεία τοῦ 'Αλύτρωτου 'Ελληνισμοῦ, τὸ σχολικό έτος 1922-1923 τὰ ἑτη φοιτήσεως στά σχολεία τῆς Σύμης, δημοτικό καί γυμνάσιο, είχαν γίνει δέκα. 'Επομένως για τήν ὀλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου δέν ὑπολειπόταν παρά ή προσθήκη μιᾶς μόνο τάξεως, τῆς τελευταίας. Μάλιστα από τὸ έτος αυτό τὸ σχολείο είχε μετονομασθῇ σε γυμνάσιο, γεγονός πού ἀποτελεῖ μιάν ἐπιπλέον ἀπόδειξη πὼς ή ἀπόφαση τῶν Δημοτικῶν 'Αρχόντων, για ἄμεση ὀλοκλήρωσή του, ἦταν ὀριστική καί ἀμετάκλητη.

Κρίνω σκόπιμο νὰ σημειώσω πὼς ή ἴδρυση καί ή λειτουργία τῆς τάξεως αὐτῆς δέν είχε δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στη Δημοτική 'Αρχή τοῦ νησιού. Πρώτα γιατί δέν ἔθετε θέμα στεγαστικό, ἀφοῦ τὸ νέο διδακτήριο διέθετε ἐπαρκεῖς χώρους, καί ἔπειτα επειδή δέν δημιουργοῦσε τήν ἀνάγκη για πρόσληψη ἄλλων καθηγητῶν. Τίς ὥρες διδασκαλίας στη νέα γυμνασιακή τάξη είχαν ἀναλάβει νὰ καλύψουν, με ὑπερωριακή ἐργασία, ὅσοι καθηγητές ὑπηρετοῦσαν καί ὅταν τὸ σχολείο λειτουργοῦσε με τρεῖς τάξεις, χωρίς ή πρόσθετη αὐτή διδακτική ἐργασία, πού τοὺς είχε ἀνατεθῇ, νὰ ἔχη δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις στην ἀπόδοσή τους. "Ας ἔχουμε ἄλλωστε ὑπόψη πὼς ὅλοι οἱ διδάσκοντες ἦταν νέοι στην ἡλικία καί ἐντόπιοι, με ἐξαίρεση τὸ διευθυντή, πού δέν ἦταν Συμαῖος.

Προβλήματα, ἀπό τὰ ὁποῖα μερικά ἦταν δυσεπίλυτα, είχαν παρουσιασθῇ με τὴ λήξη τῆς σχολικῆς αὐτῆς χρονιάς, ὅταν αὐτόματα είχε τεθῇ τὸ θέμα τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ γυμνασίου καί τῆς ἀναγνωρίσεώς του ὡς ἰσότιμου με τὰ ἀντίστοιχα σχολεία τοῦ ἐλεύθερου Κράτους. Καί εἶναι βέβαια γεγονός πὼς καί πάλι δέν δημιουργόταν θέμα διδακτηριακοῦ χώρου, ὅμως ή ἐπιδίωξη αὐτή, πού ἐπὶ πολλά χρόνια ἦταν ἀνεκπλήρωτη ἐπιθυμία καί για πιδ πλούσια καί πιδ πολυάνθρωπα νησιά τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, ἀπαιτοῦσε τήν ἱκανοποίηση πολλῶν ἐπιμέρους ἀναγκῶν, μερικῆς ἀπὸ τίς ὁποῖες προϋπέθεταν σοβαρὲς οἰκονομικὲς θυσίες καί ἀξιόλογες προσπάθειες.

Συγκεκριμένα, ἔπρεπε νὰ εὑρεθῇ τὸ κατάλληλο ἀπὸ κάθε ἄποψη πρόσωπο, για νὰ ἀναλάβῃ τὴ διεύθυνση τοῦ σχολείου. Καί επειδή οἱ Δημοτικοὶ "Αρχοντες φιλοδοχοῦσαν νὰ θέσουν ἐπικεφαλῆς τοῦ νεοσύστατου γυμνασίου τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς με ἀξιόλογη ἐπιστημονική κατάρτιση, με ἱκανὴ παιδαγωγική συγκρότηση καί διδακτική πείρα καί ἐπιπλέον με ἐγνωσμένους διοικητικὲς ἱκανότητες, ή ἐξεύρεση μιᾶς τέτοιας διακεκριμένης ἐκπαιδευτικῆς προσωπικότητας δέν ἦταν εὐκόλη ὑπόθεση. Καί για τὸν πρόσθετο λόγο πὼς κύριο

κίνητρο για την εξασφάλισή της δεν μπορούσε να ήταν άλλο παρά οι ηύξημένες αποδοχές, που θα προσέφεραν.

Παράλληλα έπρεπε να συμπληρωθῇ καὶ τὸ ἄλλο διδακτικὸ προσωπικόν. Προέβαλλε δηλαδή ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη νὰ προσληφθοῦν καθηγητὲς τῶν θεωρητικῶν μαθημάτων, γιὰ νὰ καλύψουν τὶς ὥρες διδασκαλίας, πού εἶχε δημιουργήσει ἡ προσθήκη τῆς προτελευταίας τάξεως, ὥστε νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ ἄλλοι συνάδελφοί τους ἀπὸ τὴν πρόσθετη διδακτικὴ ἐργασία, πού εἶχαν προσωρινὰ ἐπωμισθῇ, καθὼς καὶ ὅσες ἄλλες θὰ δημιουργοῦσε ἡ σύσταση τῆς τελευταίας τάξεως. Ἐπίσης έπρεπε νὰ προσληφθοῦν καὶ καθηγητές, πού θὰ δίδασκαν ὅσα μαθήματα ἔχει ἐπικρατήσει νὰ τὰ λέμε μὴ θεωρητικά. Γιατὶ τὰ μαθήματα τῆς τελευταίας αὐτῆς κατηγορίας δὲν διδάσκονταν πάντοτε στὸ σχολεῖο τους, κυρίως ἐπειδὴ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἦταν πάντα εὐκολὴ ἡ ἐξεύρεση προσοντούχων καθηγητῶν τῶν ἀντίστοιχων ειδικοτήτων. Ὅμως ἡ ἔλλειψη αὐτῆ, πού ἦταν ἴσως συγγνωστή, ὅταν τὸ σχολεῖο λειτουργοῦσε μὲ μειωμένο ἀριθμὸ τάξεων, μὲ τὴν ὀλοκλήρωσή του σὲ πλήρες γυμνάσιο έπρεπε ὅπωςδήποτε νὰ συμπληρωθῇ. Πιθανὸ μάλιστα μιὰ τέτοια ἀπαίτηση νὰ ἀποτελοῦσε ἀναγκαία προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ γυμνασίου. Προσθέτω ἀκόμη πὼς τὸ νεοσύστατο γυμνάσιο, γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ἀποτελεσματικὰ τὴν ἀποστολή του, έπρεπε νὰ ἐφοδιασθῇ μὲ ἐποπτικά ὄργανα καὶ ἄλλα μέσα διδασκαλίας καθὼς καὶ μὲ θρανία, ἐπιπλα κ.ἄ.ῶ.

Ἀλλὰ ὅπως εἶναι εὐλόγο, ἡ ἱκανοποίηση ὅλων τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῶν παρουσίαζε διπλὴ δυσχέρεια. Ἡ πρώτη καὶ σπουδαιότερη ἦταν οἰκονομική. Γιατὶ ὑπῆρχε μεγάλος κίνδυνος ἡ ἐτήσια δαπάνη, μὲ τὴν ὁποία θὰ ἐπιβαρυνόταν ὁ δημοτικὸς προϋπολογισμός, νὰ κλονίσῃ ἀνεπανόρθωτα τὰ οἰκονομικά τοῦ Δήμου. Ἡ δεύτερη δυσχέρεια, πού καθόλου δὲν ὑπολειπόταν σὲ σημασία ἀπὸ τὴν πρώτη, ἀναφερόταν στὶς δυσκολίες, πού παρουσίαζε ἡ εξασφάλιση καθηγητῶν καὶ προπάντων γυμνασιάρχῃ, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἤδη εἶπα, έπρεπε νὰ διαθέτῃ ἀξιόλογα ἐπιστημονικά, διδακτικά καὶ διοικητικά προσόντα, ὥστε νὰ θέσῃ στέρρες τὶς βάσεις γιὰ εὐρυθμὴ καὶ ἀποδοτικὴ λειτουργία τοῦ νεοῖδρυτου γυμνασίου.

Γιὰ τοὺς σοβαροὺς αὐτοὺς λόγους τὸ θέρος τοῦ 1923, ὅταν ἦλθε ὁ καιρὸς καὶ ἡ ὑπεύθυνη Δημοτικὴ Ἀρχὴ τῆς Σύμης έπρεπε νὰ προχωρήσῃ στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου, φαίνεται πὼς παρατηρήθηκε κάποιος σχετικὸς δισταγμός. Καὶ ὅπως ἦταν εὐλόγο, τὸ γεγονός αὐτὸ εἶχε προκαλέσει ἔντονη ἀνησυχία καὶ ἀπογοήτευση στοὺς γονεῖς τῶν μαθητῶν καὶ τῶν μαθητριῶν, ἰδιαίτερα αὐτῶν πού μὲ τὴν ἐναρξὴ τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους θὰ φοιτοῦσαν στὴν τελευταία γυμνασιακὴ τάξη, ἀλλὰ καὶ στὴν ὑπόλοιπη συμαϊκὴ κοινωνία.

Καὶ ἦταν δικαιολογημένη ἀπὸ πρώτη ἀποψη ἡ ἀνησυχία αὐτὴ τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπειδὴ τῇ βούλῃ τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐξέφραζαν νέοι Δημοτικοὶ Ἀρχοντες, πού εἶχαν ἀναδειχθῇ ἀπὸ πρόσφατες ἐκλογές

και δεν ειχαν ακόμη αποφασησισμένη θέση στο θέμα της ολοκληρώσεως του γυμνασίου¹. 'Αλλά και ή απογοήτευση, που δοκίμαζε, ήταν οδυνηρή, επειδή οι συντονισμένες ενέργειες της προηγούμενης Δημοτικής 'Αρχής ειχαν έδραιώσει την πεποίθηση πως ή ολοκλήρωση του γυμνασίου ήταν γεγονός, που δεν επιδεχόταν συζήτηση και πολύ περισσότερο άναβολή.

Τήν άνησυχία αυτή της κοινής γνώμης βλέπομε σε σχετικό υπόμνημα με ήμερομηνία 12 'Ιουνίου 1923, που άπευθύνεται στο Δήμαρχο και στο Δημοτικό Συμβούλιο. Είναι γραμμένο με γνώση της εκπαιδευτικής ιστορίας του νησιού, με ιδιαίτερη αγάπη για τὰ γράμματα, με πνεύμα θυσίας και επιπλέον με δωρική λιτότητα και έντυπωσιάζουσα σεμνότητα.

Τò υπογράφουν πρώτοι, όπως ήταν άλλωστε φυσικό, εκείνοι που τὰ παιδιά τους θά φοιτούσαν στην τελευταία τάξη. "Ομως τούς ολίγους αυτούς παραστέκουν, συνυπογράφοντας τò υπόμνημα, όλα τὰ φιλοπρόδοα πνεύματα του νησιού. 'Ο συνολικός αριθμός τών υπογραφών υπερβαίνει τις διακόσιες.

'Εντύπωση προκαλεί πως δεν είναι λίγες και οι υπογραφές γυναικών. 'Από τις είκοσιεπτά υπογραφές της πρώτης από τις σελίδες, που ακολουθούν τò κείμενο του υπομνήματος, οι έπτά είναι γυναικών. Πρόκειται για χήρες, μητέρες μαθητών ή μαθητριών που θά φοιτούσαν στην τελευταία τάξη, ή για μητέρες, που οι άνδρες τους, όταν υπογραφόταν τò υπόμνημα, δεν βρίσκονταν στο νησί.

Παραθέτω αυτούσιο τò κείμενο του υπομνήματος².

Προς τò Σεβαστόν Δημοτικόν Συμβούλιον της νήσου ταύτης

Κύριε Δήμαρχε,

Οί μετά σεβασμού υπογεγραμμένοι, τέκνα φιλόστοργα και άφωτισμένα της Κοινότητος, θεράποντες δέ ευγνώμονες της Δημοτικής 'Αρχής και θανμασται τών άκαμάτων προσπαθειών ταύτης, δι' ών τoσαύτα και τηλικαύτα ήδη έργα προόδου και άναπτύξεως εν τῇ νήσῳ έπετεύχθησαν, έπιλαμβανόμεθα της ευκαιρίας του διακανονισμού και της διαρρυθμίσεως τών Σχολείων

1. Δημοτικοί "Αρχοντες τò έτος 1923 ειχαν εκλεγῇ: Πρώτος Δήμαρχος και Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου ο "Ομηρος Γεράκης, Δεύτερος Δήμαρχος και Ταμίας ο Γεώργιος 'Ανδριωτάκης και Δημοτικοί Σύμβουλοι οι: Κώστας Μ. Βογιατζής, Μάρκος Ν. Βογιατζής, Χαράλαμπος Διαμαντής, 'Αναστ. Ζαλάχας, Νικήτας Στ. Καλαφατάς, Κων. Στ. Κυπραίος, 'Ιάκωβος Μαστορίδης, Βασίλ. Μιχαλαριάς, Παναγ. Πετρίδης, Παναγ. Σκιαθίτης, Δημήτριος Τσαγγαρινός και Νικήτας Χαβιαράς. 'Από τούς Δημοτικούς Συμβούλους μόνο τρεις, οι: Κώστας Μ. Βογιατζής, Βασίλειος Μιχαλαριάς και Παναγιώτης Πετρίδης, μετείχαν και στο Δημοτικό Συμβούλιο του προηγούμενου κοινοτικού έτους.

2. Τò πρωτότυπο βρίσκεται στο 'Αρχείο του Δήμου Σύμης και φωτοτυπημένο αντίγραφο στο προσωπικό μου άρχειο.

διὰ τὸ νέον σχολικὸν ἔτος, ἵνα προτείνωμεν ὑμῖν εὐλαβῶς, ὅπως ἐντείνητε τὰς προσπάθειάς σας καὶ ἐξαντλήσητε τὰς δυνάμεις σας καὶ κατορθώσητε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν συμπλήρωσιν καὶ τελείωσιν τοῦ Πανορμτείου Γυμνασίου διὰ τῆς προσθήκης τῆς ἀνωτάτης αὐτοῦ τάξεως, ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς ὁποίας ἡ Κοινότης ἡμῶν χωλαίνουσα ἐξαναγκάζεται νὰ καθυστερῇ ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ θεωρῇται ὑποδεστέρα τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς Κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ἐν τούτοις οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου ὑπερεῖχε καὶ ἐπороρεύετο.

¹Αναμνησκόμενοι τοὺς καιροὺς, καθ' οὓς τὰ τέκνα τῆς Ρόδου καὶ τῆς λοιπῆς Δωδεκανήσου ἀθρόα προσέτρεχον εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς ἡμετέρας Κοινότητος, διὰ νὰ ἀντλήσωσιν ἐξ αὐτῶν ὡς ἀπὸ πανδωδεκανησιακῆς πνευματικῆς πηγῆς τὰ νάματα τῆς παιδείας καὶ τῆς μορφώσεως καὶ ἀνεγνώριζον τὴν Σύμῃν ὡς ἡγέτην τῶν νήσων καὶ πρωτεύουσαν αὐτῶν, ὁδὴν αἰσθανόμεθα βλέποντες σήμερον ἀναστραφέντας τοὺς ὅρους καὶ μετὰ χαρακτηριστικοῦ συναισθήματος στέλλομεν τὰ τέκνα μας εἰς τὰ γυμνάσια τῆς Ρόδου καὶ τῆς Καλύμνου ὑφιστάμενοι πρὸς τοῦτο βαρείας καὶ ἀφορήτους δαπάνας.

²Ἐν ἐποχῇ δὲ καθ' ἣν ἡ Κάλυμνος ἀπέκτησε καὶ δεύτερον γυμνάσιον προωρισμένον ἀποκλειστικῶς διὰ τὰ θήλεα αὐτῆς τέκνα, ἐν ἐποχῇ τοιαύτῃ οἱ Συμαῖοι μαθηταὶ οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξοδεύσωσι, διὰ νὰ μεταβῶσιν ἀλλαχοῦ καὶ συνεχίσωσι τὰς σπουδὰς των εἰς ξένον γυμνάσιον, διακόπτουσιν αὐτὰς καὶ μένουσιν ἡμιμαθεῖς καὶ ἄνευ τοῦ ἐνδεικτικοῦ τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, τὸ ὅποιον ἐν τούτοις εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὸν βίον των, καθ' ὅσον χωρὶς ἀπολυτήριον τοῦ γυμνασίου οὐδεὶς νέος οὐδαμοῦ εἰς οὐδεμίαν ἐργασίαν γίνεται πλέον δεκτός.

³Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι ἡ σοβαρὰ αὕτη ἔλλειψις θεραπεύεται πλήρως δι' ἐτησίας δαπάνης ὀλίγων τινῶν χιλιάδων λιρετῶν καὶ ὅτι μία ἀνάλογος προσθήκη εἰς τὸν προϋπολογισμόν τῆς Κοινότητος, ἐν ᾧ οὐδεμίαν αἴσθησιν θέλει παραγάγει καὶ οὐδένα ἀπολύτως κλονισμόν θέλει ἐπιφέρει εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Κοινότητος, θέλει ἐν τούτοις ἐπιστεγάσει τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἡμετέρας Κοινότητος, θέλει χαρίσει τὸ ὕψιστον τῶν εὐεργετημάτων εἰς τοὺς παῖδας τῆς νήσου μας, θέλει δ' ἀφ' ἑτέρου ἱκανώσει τὴν νῆσόν μας, ὥστε νὰ προφθάσῃ τὰς προκεχωρημένας ἀδελφὰς αὐτῆς καὶ συμβαδίξῃ εὐπροσώπως καὶ συμπορεύηται ἐφαμίλλως μετ' αὐτῶν, ἀναλογιζόμενοι ταῦτα ὀπλιζόμεθα θάρρους καὶ ὑποβάλλομεν ὑμῖν μετ' ἐλπίδος τὴν διαληφθεῖσαν πρότασιν.

⁴Εὰν δὲ ὑπέρμετρός τις περὶ τὴν διαχείρισιν τοῦ κοινοτικοῦ χρήματος φειδῶ ἤθελε τυχὸν σᾶς παρεμβάλλει δισταγμούς, προλαμβάνομεν τότε νὰ δηλώσωμεν, ὅτι προσφερόμεθα λίαν προθύμως νὰ καταβάλωμεν εἰσιτήρια τέλη διὰ τὰ τέκνα ἡμῶν τὰ φοιτῶντα εἰς τὸ γυμνάσιον, ὅσαδήποτε θεσπίσῃτε, πρὸς μετρίασμόν ἢ καὶ πρὸς κάλυψιν τῆς προτεινομένης δαπάνης.

Ἐπικαλούμενοι δ' ὑπὲρ τῆς παρούσης μας ὄλην τὴν εὐμένειαν, ἀλλὰ καὶ
ὄλον τὸν ζῆλον καὶ τὸν πατριωτισμὸν ὑμῶν,

Ὑποσημειούμεθα

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

Εὐπειθεῖς ὑμῶν θεράποντες

Ἐν Σύμῃ τῇ 12 Ἰουνίου 1923

Οἱ πολῖται Συμαῖοι καὶ

γονεῖς μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου

Τὸ ὑπόμνημα αὐτό, ὅπως θὰ ἰδοῦμε εὐθὺς ἀμέσως, ὑπῆρξε τὸ ἔναυσμα καὶ ἡ ἀπαρχὴ σὲ μιὰ σειρά ἀπὸ ἐνέργειες, ποὺ εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον νὰ ληφθῇ ὁμόφωνα ἡ ἀπόφαση ἀπὸ τοὺς Δημοτικούς Ἀρχοντες γιὰ ἄμεση ὁλοκλήρωση τοῦ σχολείου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν, ἀποτελεσματικὰ καὶ χωρὶς δυσάρεστες ἐπιπτώσεις στὶς ποικίλες ἄλλες ὑποχρεώσεις καὶ δραστηριότητες τοῦ Δήμου, οἱ πρόσθετες οἰκονομικὲς ἐπιβαρύνσεις, ποὺ θὰ δημιουργοῦσε στὸ δημοτικὸ προϋπολογισμὸ ἡ ἀπόφαση αὐτή. Μάλιστα τὸ τελευταῖο αὐτὸ σημεῖο ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα πὼς οἱ βασικώτεροι δημοτικοὶ παράγοντες, οἱ δύο Δήμαρχοι καὶ τὰ δυναμικώτερα ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, καὶ γνώριζαν τὴν κίνηση γιὰ τὸ ὑπόμνημα καὶ τὴν ὑπέθαλπαν, ἂν δὲν τὴν εἶχαν ὑποκινήσει αὐτοὶ οἱ ἴδιοι.

Νομίζω δηλαδὴ πὼς ἡ σύνταξη, ἡ ὑπογραφή καὶ ἡ ὑποβολὴ τοῦ ὑπομνήματος ἦταν πράξεις ὑπαγορευμένες. Ἴσως γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ ὑπόμνημα, ὅταν θὰ συζητιόταν στὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο τὸ θέμα τῆς ὁλοκληρώσεως τοῦ γυμνασίου, ὡς ἀντίβαρο στὶς γνώμες μερικῶν ἀπὸ τοὺς Δημοτικούς Συμβούλους, οἱ ὅποιοι, ἀπὸ φόβο μήπως ὁ Δῆμος δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀνταποκριθῇ στὶς σχετικὲς δαπάνες, δεῖλιαζαν νὰ συνταχθοῦν μὲ ὅσους ἀπὸ τοὺς συναδέλφους τοὺς εἶχαν ταχθῇ ἀνεπιφύλακτα μὲ τὴν ἀποψη γιὰ ἄμεση ὁλοκλήρωση τοῦ σχολείου· ἢ τὸ πιθανώτερο, γιὰ νὰ προέλθῃ ἀπὸ τοὺς ἄμεσα ἐνδιαφερόμενους γονεῖς τῶν μαθητῶν, μιὰ καὶ ἡ Παιδεία, στοιχειώδης καὶ μέση, ἦταν ἔως τότε τελείως δωρεάν, ἡ ἰδέα νὰ καταβάλουν «εἰσιτήρια τέλη», γιὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἔτσι ἕνας μόνιμος πόρος «πρὸς μετριασμὸν ἢ καὶ πρὸς κάλυψιν τῆς δαπάνης», ποὺ θὰ δημιουργοῦσε ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου¹.

Ὅπως καὶ νὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ Δήμαρχος Ὁμηρος Γεράκης, ἕνας καλοπροαίρετος ἄνθρωπος, πρόθυμος νὰ ἐνστερνισθῇ κάθε γνώμη, ποὺ θὰ συνέβαλλε στὸ καλὸ τοῦ τόπου, τὴν προκοπὴ τοῦ ὁποίου μόλις πρὶν τέσσερις μῆνες τοῦ εἶχε ἐμπιστευθῇ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐκτίμηση τῶν συμπολιτῶν του, ἔχον-

1. Βλ. στὴν προηγούμενη σελίδα τὴν προτελευταία παράγραφο τοῦ ὑπομνήματος τῶν γονέων.

τας στὰ χέρια του τὸ ὑπόμνημα αὐτό, πρῶτο θετικὸ στοιχεῖο ποὺ θεμελιώνει σὲ στέρεες οἰκονομικὲς βάσεις τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου, ἐπιχειρεῖ ἕνα δεύτερο βῆμα πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση· γιὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ δηλαδὴ ἕνας ἄλλος μόνιμος πόρος, εἰδικὸς καὶ αὐτὸς γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ γυμνασίου. Συγκεκριμένα, στὶς 22 Ἰουνίου τοῦ 1923 συγκαλεῖ στὸ Δημαρχεῖο γενικὴ συνέλευση τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐνοριῶν¹. Τὸν συμπαραστέκουν ὁ δεύτερος Δήμαρχος, ὁ εὐγενικὸς καὶ φιλοπρόεδρος Γεώργιος Ἀνδριωτάκης, καὶ οἱ Δημοτικοὶ Σύμβουλοι-Σφραγιδοφύλακες² Νικήτας Στ. Καλαφατᾶς καὶ Παναγιώτης Σκιαθίτης.

Στὴ συγκέντρωση αὐτῇ, ποὺ εἶχαν παρευρεθῇ ὅλοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δεκατριῶν ἐνοριακῶν ναῶν τοῦ νησιοῦ³, ὁ Δήμαρχος ἔχοντας ὑπόψη τὴ θρησκευτικὴ φύση τῶν συνδημοτῶν του, εἰδικώτερα αὐτῶν στοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται, καὶ ἐπιδιώκοντας νὰ ἐξασφαλίσῃ εὐνοϊκὴ τὴ διάθεσή τους πρὸς ὅσα θὰ τοὺς εἰσηγηθῇ, ἀναπτύσσει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Δήμου γιὰ τὴ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ συμαϊκοῦ λαοῦ, ποὺ θὰ ὑλοποιηθῇ, ὅπως λέγει, μὲ τὴν πρόσληψη ἑνὸς θεολόγου καθηγητῆ, γιὰ νὰ διδάσκῃ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στὸ γυμνάσιο καὶ γιὰ νὰ κηρύττῃ τὸ θεῖο λόγο στὶς ἐκκλησίες. Παράλληλα ὑπογραμμίζει τὴν οἰκονομικὴ δυσπραγία τοῦ Δήμου, ποὺ ἐμποδίζει τὴ Δημοτικὴ Ἀρχὴ νὰ ἀντιμετωπίζῃ μὲ εὐχέρεια ἀκόμη καὶ τίς καθιερωμένες ὑποχρεώσεις τῆς, πολὺ περισσότερο ὥστε νέες τῆς ἐπιβάλλουν νὰ ἐπωμισθῇ, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου, οἱ σύγχρονοι καιροί. Καὶ ἐξηγεῖ πῶς οἱ σοβαρὲς αὐτὲς οἰκονομικὲς δυσχέρειες τοῦ Δήμου ὀφείλονται στὴν ἀξίωση-μείωσι τῆς χαλάρωσης τῆς σπογγαλιείας, τοῦ κυριώτερου τομέα ἀπασχολήσεως τῶν κατοίκων, γεγονός ποὺ τοὺς κάνει νὰ μεταναστεύουν «κατὰ σμῆνη καὶ καθ' ὁμάδας εἰς τὰ Ξένα», γιὰ νὰ βροῦν ἐργασία καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ διατροφή τῶν οἰκογενειῶν τους, καὶ ἔχει ὥς φυσικὸ ἐπακόλουθο τὴν κατακόρυφη πτώση τῶν ἐσόδων τοῦ Δήμου, μιὰ καὶ ἡ σπογγαλιεὶα εἶναι ἡ βασικώτερη πηγὴ τῶν δημοτικῶν προσόδων. Τέλος ὁ Δήμαρχος προτείνει στοὺς ἀντιπρο-

1. Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τοὺς Ἐπιτρόπους τῶν ναῶν καὶ ὄχι γιὰ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἐκκλησιῶν, τοὺς λεγόμενους Ἐκλέκτορες, ποὺ τοὺς ἐξέλεξαν οἱ ἐνορίτες τους μὲ μόνη καὶ ἀποκλειστικὴ ἀποστολὴ τὴν ἐκλογή τῶν δώδεκα Δημοτικῶν Συμβούλων. (Γιὰ τοὺς ἐκλέκτορες αὐτοὺς βλ. ΠΑΝΑΓ. ΣΚΙΑΘΙΤΗ, Δημογεροντία καὶ Δημογέροντες ἐν Σύμῃ, Τὰ Συμαϊκά, τ. Α' (1972), σ. 14 κ.ἐξ.). Ἀλλωστε αὐτοὶ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἀναλάβουν οἰκονομικὲς ὑποχρεώσεις ἐναντι τοῦ ναοῦ τῆς ἐνορίας τους ἐρήμην τῶν ὑπεύθυνων Ἐπιτρόπων, ἂν δὲν συνέβαινε νὰ συμπέσῃ στὸ ἴδιο πρόσωπο ἡ διπλὴ αὐτὴ ιδιότητα, τοῦ Ἐπιτρόπου καὶ τοῦ Ἐκλέκτορα.

2. Γιὰ τοὺς σφραγιδοφύλακες Δημοτικοὺς Συμβούλους βλ. ΠΑΝΑΓ. ΣΚΙΑΘΙΤΗ, ἐνθ' ἄν., σ. 9.

3. Γιὰ τοὺς ναοὺς αὐτοὺς βλ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΛ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Τὰ σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων, ἐπιμελεῖς ΑΛΕΞ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Α' (1962), σσ. 13-86.

σώπους τῶν ἐνοριῶν «αἱ ἐκκλησίαι νὰ ἔρχωνται ἐπικουροὶ τῇ Κοινότητι πρὸς διατήρησιν τῶν διαφορῶν κλάδων αὐτῆς».

Ἀτυχῶς στὸ σχετικὸ πρακτικὸ δὲν ἐκθέτονται μὲ λεπτομέρεια οἱ σκέψεις τοῦ Δημάρχου οὔτε καὶ σημειώνονται οἱ τυχόν ἄλλες εἰδικώτερες προτάσεις του. Καὶ τὸ σημαντικώτερο, δὲν περιέχονται οἱ ἀπόψεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐνοριῶν καὶ ὅσα συμπληρωματικά, σ' ἐκεῖνα ποῦ εἶχε ἀναπτύξει ὁ Δήμαρχος, εἶχαν ἀσφαλῶς διατυπώσει οἱ συνεργάτες του, ποῦ παρευρέθησαν στὴ συγκέντρωση.

Ὅμως στὴν ἀπόφαση, ποῦ διατυπώνεται στὸ πρακτικὸ αὐτό, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία εἶχαν ἀναλάβει «νὰ πληρῶνουν αἱ ἐκκλησίαι ἐτήσιαν εἰδικὴν συνδρομὴν πρὸς τὴν Κοινότητα, ἐν ὧν λιρέττας ἰταλικᾶς 13.400», ρητῶς μνημονεύεται πὼς τὸ ποσὸ αὐτὸ θὰ καταβάλλεται «ὕπὲρ ἐνίσχυσεως τῆς παιδείας καὶ ἐπὶ τῷ ὄρῳ συστάσεως τετάρτης γυμνασιακῆς τάξεως»¹. Τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀποδεικνύει, νομίζω, πὼς ὁ πραγματικὸς λόγος, ποῦ εἶχε συγκληθῇ ἡ γενικὴ αὐτὴ συγκέντρωση τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐνοριῶν καὶ τὸ θέμα, ποῦ εἶχε ἀπασχολήσει τοὺς συνέδρους, δὲν ἦταν ἡ ἐνίσχυση τοῦ Δήμου ἀπὸ τίς ἐκκλησίες γιὰ τὴν πρόσληψη ἐνὸς ἀκόμῃ καθηγητῆ, κοντὰ σὲ τόσους ἄλλους, διδασκάλους καὶ καθηγητές, ποῦ ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ Δήμος νὰ προσλάβῃ, γιὰ νὰ καλύψῃ τίς ἤδη δημιουργημένες ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκες τοῦ νησιοῦ, ἀλλὰ ἡ οἰκονομικὴ τους συμπαράσταση, γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ Δήμος νὰ ἀντιμετωπίσῃ μέρος ἔστω ἀπὸ τίς σημαντικὰς δαπάνες, μὲ τίς ὁποῖες θὰ ἐπιβαρυνόταν ἀπὸ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου.

Θὰ μπορούσε βέβαια νὰ λεχθῇ πὼς ὁ Δήμαρχος καὶ οἱ ἄλλοι δημοτικοὶ παράγοντες, ποῦ πῆραν μέρος στὴ συγκέντρωση, εἶχαν κατὰ κάποιον τρόπο ρυμουλκηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἐνοριῶν, ὥστε νὰ υἱοθετήσουν τὴν παραπάνω ἀπόφαση. Ἀλλὰ τέτοια ἄποψη, νομίζω, δὲν εὐσταθεῖ. Γιατὶ ὁ Δήμαρχος προβάλλοντας τὴν ἀνάγκη γιὰ πρόσληψη θεολόγου καθηγητῆ καὶ ζητώντας γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση ἀπὸ τίς ἐκκλησίες γιὰ τὸν Δήμο, ἔθεσε γιὰ συζήτηση θέμα ἐκπαιδευτικὸ μικρῆς σχετικὰ σημασίας, ἐνῶ ἀφῆκε ἔξω ἀπὸ τὴν εἰσήγησή του τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου, θέμα ἐκπαιδευτικὸ καὶ αὐτὸ ἀλλὰ ἀσύγκριτα σοβαρώτερο, ποῦ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀπασχολοῦσε ἔντονα τοὺς Συμαίους ὄλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ὅμως ἐσκεμμένα, πιστεύω. Γιατὶ ἦταν βέβαιος πὼς ἡ συζήτηση θὰ ἐπαιρνε διαστάσεις. Δὲν θὰ περιοριζόταν στὸ δευτερεύουσας σημασίας αὐτὸ θέμα ἀλλὰ θὰ γενι-

1. Πρόκειται γιὰ τὴν τελευταία γυμνασιακὴ τάξη. Τὴν ὀνομάζουν τετάρτη, ἐνῶ ἦταν πέμπτη, ἀφοῦ ὑπῆρχαν ἤδη τέσσερις καὶ τὸ γυμνάσιο θὰ λειτουργοῦσε ὡς πεντατάξιο, ἀσφαλῶς ἐπειδὴ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τελευταία τάξη στὰ γυμνάσια τοῦ ἐλευθεροῦ Κράτους ἦταν ἡ τετάρτη.

κευόταν καὶ θὰ ἔθιγε τὸ ἄλλο, τὸ σοβαρό, πὺ ἡ συμβολὴ στὴν ἐπίλυσή του θὰ ἱκανοποιῶσε τὸ κοινὸ αἶσθημα.

Μὲ ἄλλες λέξεις, ἦταν ζήτημα τακτικῆς ὁ τέτοιος χειρισμὸς τοῦ θέματος. Ὁ Δήμαρχος δηλαδὴ καὶ οἱ σύμβουλοι του ζήτησαν («τὸ ἔλασσον», γιὰ νὰ ἐπιτύχουν «τὸ μεῖζον»). Καὶ δὲν εἶχαν διαψευσθῇ στίς προβλέψεις τους. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐνοριῶν ἀναγνώρισαν τὴν οἰκονομικὴ δυσπραγία τοῦ Δήμου καὶ δέχθησαν νὰ ἐπιβαρύνουν τὰ ἱσχνὰ ταμεῖα τῶν ἐκκλησιῶν, πὺ ἐκπροσωποῦσαν, τὸ καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔσοδά του, ἀλλὰ γιὰ νὰ συμβάλουν στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου· γιὰ θέμα δηλαδὴ πολὺ πιὸ ἀξιόλογο ἀπὸ τὴν πρόσληψή ἑνὸς καθηγητῆ. Καὶ ὁ χειρισμὸς αὐτός, πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, ὑπῆρξε καὶ εὐστοχος καὶ ἀποδοτικός. Ἀφοῦ μάλιστα εἶχε ὡς πρόσθετο ἐπιτεῦγμα νὰ ἐξασφαλισθῇ, χωρὶς φανερὴ πρωτοβουλία καὶ ἐπέμβαση τοῦ Δημάρχου, μιὰ ἐπιπλέον θετικὴ γνώμη γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου· καὶ μάλιστα πὺ ὑπεύθυνη ἀπὸ ἐκείνη, πὺ εἶχαν διατυπώσει οἱ γονεῖς τῶν μαθητῶν τοῦ γυμνασίου καὶ ἄλλοι Συμαῖοι πολῖτες μὲ τὸ ὑπόμνημά τους τῆς 12ης Ἰουλίου 1923. Καὶ ἡ γνώμη αὐτὴ ἀναμφισβήτητα θὰ ἐπηρεάζε τοὺς Δημοτικούς Συμβούλους, ὅταν, ὕστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες, τὸ θέμα τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ γυμνασίου θὰ ἀποτελοῦσε ἀντικείμενο συζητήσεως ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο.

Παραθέτω αὐτούσιο τὸ σχετικὸ πρακτικὸ¹.

Ἐν Σύμῃ σήμερον τῇ 22α (εἰκοστῇ δευτέρᾳ) τοῦ μηνὸς Ἰουνίου τοῦ χιλιοστοῦ ἐννεακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ τρίτου ἔτους (1923), ἡμέρᾳ Παρασκευῇ καὶ ὥρᾳ 10ῃ πρωῒνῃ, ἐν τῷ Δημαρχεῖῳ Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἀντιπροσώπων τῶν ἐνοριῶν συγκροτηθείσης, ὁ Πρόεδρος Δήμαρχος κ. Ὁμηρος Ἰ. Γεράκης λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν:

Κύριοι. Ἡ σπογγαλιεία, ὁ μοναδικὸς ἀλλ' ἀνεπαρκὴς οὗτος πόρος τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς νήσου μας, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο μιὰ ἀξιόλογος βιομηχανία, ὑπέστη ἐσχάτως δεινὸν κλονισμόν μέχρι τελείας χαλαρώσεως αὐτῆς, οἱ δὲ κάτοικοι κατὰ σμῆνῃ καὶ καθ' ὁμάδας ἐκπατριζόμενοι μεταναστεύουσιν εἰς τὰ Ξένα τρεπόμενοι πρὸς ἄλλα μᾶλλον προσοδοφόρα ἐπαγγέλματα.

Ἡ Κοινότης ὅμως μεριμνῶσα περὶ τῆς μεταναστεύσεως ταύτης καὶ σκεπτομένη νὰ ἐνισχύσῃ τὴν παιδείαν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε μεταναστεύοντες οἱ κάτοικοι αὐτῆς νὰ δύνανται νὰ ζῶσιν ἀνέτως καὶ ἀξιοπρεπῶς, σκέπτεται νὰ διορίσῃ θεολόγον διδάσκοντα τὰ θρησκευτικὰ ἐν τῷ Γυμνασίῳ, ἐν-

1. Βρίσκεται καταχωρισμένο στίς σελίδες 122-123 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας Σύμης μὲ τὸν ἀριθμὸ 10. Περίληψή του μὲ τὸν πίνακα εἰσφορᾶς τῶν δεκατριῶν καὶ τῶν νησιῶν γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου καὶ μὲ ἄλλη σχετικὴ ὕλη, κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο «Συμαῖκα Ἐκπαιδευτικά», βλ. Φωνὴ τῆς Δωδεκανήσου, ἔτος Α', τεῦχος 15) 16-7-1923.

σχόνουσα ἀφ' ἑνὸς τὴν παιδείαν καὶ ἀνυψώνουσα ἀφ' ἑτέρου τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα τῶν πολιτῶν.

Αυστηρῶς ὁμως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς χαλαρώσεως τῆς σπογγαλειίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τῆς ἀθρόας μεταναστεύσεως τῶν κατοίκων, αἱ πρόσοδοι τῆς Κοινότητος δὲν ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς δαπάνας αὐτῆς, οἱ δὲ διάφοροι κοινοτικοὶ κλάδοι διατρέχουσιν ἄμεσον κίνδυνον, δι' ὃ προτείνει, ὅπως αἱ ἐκκλησίαι ἔρχωνται ἐπικουροὶ τῇ Κοινότητι πρὸς διατήρησιν τῶν διαφόρων κοινοτικῶν κλάδων αὐτῆς καὶ ψηφισαμένη διὰ βοῆς καὶ ὁμοφώνως

Ἀποφασίζει τάδε:

Νὰ πληρώνωσιν αἱ ἐκκλησίαι ἐτησίαν εἰδικὴν συνδρομὴν εἰς τὴν Κοινότητα ὡς ἑπεται.

1. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης	λίρας ἰταλικὰς	2100
2. Ἡ Ἁγία Τριάς	» »	2100
3. Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος	» »	1600
4. Ὁ Τίμιος Σταυρὸς	» »	1500
5. Ἡ Χαριτωμένη	» »	1100
6. Ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος	» »	1000
7. Ὁ Εὐαγγελισμὸς	» »	1000
8. Ἡ Παναγία	» »	700
9. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος	» »	700
10. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος	» »	500
11. Τὰ Εἰσόδια	» »	500
12. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος	» »	300
13. Ὁ Ἅγιος Παντελεήμων	» »	300

ἥτοι ἐν ὅλῳ λιρέττας ἰταλικὰς 13.400

ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς παιδείας καὶ ἐπὶ τῷ ὄρῳ συστάσεως τετάρτης γυμνασιακῆς τάξεως.

Ὁ Δήμαρχος συνεχάρη αὐτὴν διὰ τὸ ὑπὲρ τῆς παιδείας ἀκραιφνὲς αὐτῆς ἐνδιαφέρον, ἐνχόμενος ὅπως καὶ εἰς τὸ μέλλον αἱ ἐκκλησίαι ἔρχωνται ἀρωγοὶ πρὸς τὴν Κοινότητα μὲ ποσὰ γενναιότερα.

Αὕτη δὲ ἐπευφήμησε τὸν Δήμαρχον.

Ἐφ' οἷς καὶ συνετάχθη παραχρῆμα τὸ παρὸν πρακτικόν, ὅπερ ἀναγνωσθὲν εὐκρινῶς καὶ ἐντόνως ὑπεγράφη κατὰ κανόνα ὑπὸ τῶν Δημάρχων, τῶν Σφραγιστοφυλάκων καὶ τοῦ Γραμματέως καὶ ἐσφραγίσθη διὰ τῆς μεγάλης σφραγίδος τῆς Κοινότητος.

Οἱ Σφραγιστοφυλάκες

Ν. Σ. Καλαφατᾶς

Π. Σκιαθίτης

Γ. Ἀνδριωτάκης

(Τ.Σ.)

Οἱ Δήμαρχοι

Ὁμηρος Γεράκης

Γ. Ἀνδριωτάκης

Ὁ Γραμματεὺς

Χαρ. Ψυλλάκης

Όμως φαίνεται πώς ο Δήμαρχος δὲν εἶχε μείνει ικανοποιημένος μὲ ὅσα εἶχε ἤδη ἐπιτύχει. Τοὺς πόρους, ποὺ εἶχε ἐξασφαλίσει, δὲν τοὺς εἶχε κρίνει ἐπαρκεῖς, ὥστε νὰ καλύπτουν ὅλες τὶς δαπάνες, ποὺ θὰ δημιουργοῦσε ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου. Καὶ γιὰ νὰ τοὺς συμπληρώσει, εἶχε στραφῇ πρὸς τὴ Μονὴ Πανορμίτη, τὸν κυριώτερο συναντιλήπτορα τοῦ Δήμου γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς του ἀποστολῆς. Καί, ὅπως φαίνεται, εἶχε ἐπιτύχει ἀμέριστη τὴ συμπαράσταση τῶν Ἐφόρων της.

Τὴ γνώμη μου αὐτὴ, ὅτι δηλαδὴ ὁ Δήμαρχος, πρὶν εἰσαγάγῃ στὸ Δημοτικὸ Συμβούλιον τὸ θέμα γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου, εἶχε ἐξασφαλίσει ἀπὸ τὴ Μονὴ Πανορμίτη ἕνα τρίτο μόνιμο πόρο γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ γυμνασίου, στηρίζω στὸ ἐξῆς γεγονός. Ὅταν ὁ Δήμαρχος στὴ συνεδρία τῆς 28ης Ἰουνίου 1923, ποὺ, ὅπως θὰ ἰδοῦμε ἀμέσως παρακάτω, εἶχε συγκληθῇ, γιὰ νὰ συζητηθῇ τὸ θέμα τῆς συμπληρώσεως τοῦ γυμνασίου καὶ γιὰ νὰ καθορισθοῦν οἱ πόροι γιὰ τὴν κάλυψη τῶν σχετικῶν δαπανῶν, ζήτησε ἀπὸ τοὺς Δημοτικούς Συμβούλους καὶ Ἐφόρους τῆς Μονῆς Πανορμίτη Νικήτα Στ. Καλαφατᾶ καὶ Κωνσταντῖνο Στ. Κυπραῖο, «ὅπως ἡ Μονὴ ἔλθῃ ἐπικουρος τῇ Κοινότητι καὶ ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ ἔργου [τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ γυμνασίου] ἀναλάβῃ τὸν μισθὸν τοῦ γυμνασιάρχου», ὅσοσδήποτε καὶ ἂν ἦταν, «οὗτοι προθύμως ἐδήλωσαν, ὅτι ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τοῦ Πανορμίτου ἀναλαμβάνει εἰς βάρος αὐτῆς τὸν μισθὸν τοῦ γυμνασιάρχου ὅσοσδήποτε»¹.

Όμως ἂν δὲν εἶχε συζητηθῇ προηγουμένως τὸ θέμα αὐτὸ καὶ ἂν δὲν εἶχαν μείνει σύμφωνοι ὅλοι ἢ τουλάχιστο οἱ περισσότεροι Ἐφοροι, ἦταν δυνατό οἱ δύο αὐτοὶ νὰ προεξοφλήσουν τὴ γνώμη καὶ τῶν ὑπολοίπων τριῶν² καὶ νὰ δηλώσουν μὲ τρόπο τόσο ἐπίσημο πὼς «προθύμως ἀναλαμβάνει ἡ Μονὴ τὸ μισθὸ τοῦ γυμνασιάρχου», ὅταν μάλιστα τὸ σχετικὸ κονδύλι, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἐπιβαρυνόταν ὁ ἐτήσιος προϋπολογισμὸς της, θὰ ξεπερνοῦσε τὸ σεβαστὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποσὸ τῶν 20.000 λιρετῶν; Τὸ γεγονός πὼς ὁ τοποτηρητὴς τῆς ἡγουμενίας τῆς Μονῆς καὶ Πρόεδρος τῆς Ἐφορείας της ἀρχιμανδρίτης Μακάριος Μπάρβας ἐπανειλημμένα εἶχε ἐκδηλωθῇ ὑπέρμαχος τῆς ιδέας νὰ ὀλοκληρωθῇ τὸ γυμνάσιο καὶ ὅτι ὁ φιλόμουσος ἐκεῖνος ἱερωμένος πρὶν λίγες ἡμέρες εἶχε ἀνακοινώσει στὸ Δημοτικὸ Συμβούλιον προσωπικὴ του εἰσφορὰ ἀπὸ 2.000 λιρέττες γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό³, δὲν ἐξηγοῦν, νομίζω, τὴν

1. Ἡ συνεδρία αὐτὴ φέρει τὸν ἀριθμὸ ΙΔ', ἔγινε στίς 28-6-1923 καὶ τὸ σχετικὸ πρακτικὸ βρίσκεται καταχωρισμένον στίς σελ. 124-127 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας, ποὺ φέρει τὸν ἀριθμὸ 10.

2. Τὰ τρία αὐτὰ μέλη ἦταν: Ὁ τοποτηρητὴς τῆς ἡγουμενίας ἀρχιμανδρίτης Μακάριος Μπάρβας καὶ οἱ Κων/νος Κρανίδης καὶ Νικόλαος Τσίχης.

3. Ἡ προσφορὰ του αὐτῆ βρίσκεται καταχωρισμένη στὸ πρακτικὸ τῆς ΙΙ')16-6-1923 συνεδρίας τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου. Βλ. τὴ σελ. 121 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μὲ τὸν ἀριθμὸ 10.

παραπάνω ρητή δήλωση τῶν δύο Δημοτικῶν Συμβούλων καὶ Ἐφόρων. Ἀπλῶς ἐνισχύουν τὴ γνώμη γιὰ πρόθυμη ἀνταπόκριση τῆς Ἐφορείας στὴ σχετικὴ εἰσήγηση τοῦ Δημάρχου.

Τὴν ἀποψη γιὰ προηγούμενη συνεννόηση τῶν Ἐφόρων ἐπιβεβαιώνει καὶ ἔγγραφο τοῦ ἀρχιμανδρίτη Μακαρίου πρὸς τὴ Δημοτικὴ Ἀρχὴ τοῦ νη-
σιοῦ. Βρίσκεται καταχωρισμένο στὸ πρακτικὸ τῆς ΙΕ' / 18-7-1923 συνεδρίας τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου¹, φέρει τὸν ἀριθμὸ 211 καὶ ἔχει ἡμερομηνία 21 / 4 Ἰουλίου 1923. Μὲ τὸ ἔγγραφό του αὐτό, ποὺ εἶχε σταλῇ ἔξω μόλις ἡμέρες ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραπάνω δήλωση τῶν δύο Δημοτικῶν Συμβούλων καὶ Ἐφόρων, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐφορείας τῆς Μονῆς πληροφορεῖ τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο πὼς «ἀποδέχεται μετ' εὐχαριστήσεως τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐφορείας ὅτι ἡ Μονὴ ἀναλαμβάνει εἰς βάρος αὐτῆς τὸν μισθὸν τοῦ γυμνασιάρχου, ὅσον-
δήποτε». Καὶ πρέπει νὰ δεχθοῦμε πὼς ἂν τὸ περιεχόμενο τῆς δηλώσεως τῶν δύο Δημοτικῶν Συμβούλων καὶ Ἐφόρων δὲν εἶχε προηγουμένως ἐγκριθῇ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐφορείας ἢ τουλάχιστο ἀπὸ τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτά, ὁ ἀρχιμανδρίτης Μακάριος δὲν θὰ χρησιμοποιοῦσε ἀσφαλῶς τὴ φράση «ἀπόφα-
σις τῆς Ἐφορείας»².

Μετὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν ἐπιτευγμάτων αὐτῶν, οἰκονομικῶν καὶ ἡθι-
κῶν, ὁ Δήμαρχος ἤσυχος πιά πὼς ἔχει κάνει τὸ πατριωτικὸ του χρέος, ὥστε ἡ προαγωγή τοῦ γυμνασίου νὰ μὴ γίνῃ αἰτία νὰ περισταλοῦν, γιὰ οἰκονομι-
κοὺς λόγους, ἄλλες δραστηριότητες τοῦ Δήμου, καλεῖ σὲ συνεδρία τὸ Δημοτι-
κὸ Συμβούλιο στὶς 28 Ἰουνίου 1923. Κύριο θέμα στὴ συνεδρίαση αὐτὴ εἶχε ὀρισθῇ ἡ συζήτηση γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου³.

Τὸ θέμα, παρὰ τὴ σοβαρότητά του, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ σχετικὸ
πρακτικὸ, δὲν εἶχε παρουσιάσει δυσχέρειες. Δὲν διατυπώνονται ἀντικρουό-
μενες ἀπόψεις καὶ δὲν ἐκφέρονται γνώμες, ποὺ νὰ δικαιολογοῦν σκέψεις γιὰ
ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στοὺς Συμβούλους· γεγονὸς ποὺ ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα
πὼς οἱ Δημοτικοὶ Σύμβουλοι καὶ τὶς ἐνέργειες, φανερὲς καὶ παρασκηνιακές,
τοῦ Δημάρχου καὶ τῶν στενότερων συνεργατῶν του εἶχαν πληροφορηθῇ καὶ
τὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν εἶχαν μάθει. Καὶ φαίνεται πὼς ὅχι μό-
νο εἶχαν ἐπιδοκιμάσει ἐνέργειες καὶ ἐπιτεύγματα ἀλλὰ καὶ εἶχαν προσανατολι-
σθῇ στὴ γραμμῇ, ποὺ ἐκεῖνοι εἶχαν χαράζει, νὰ ὀλοκληρωθῇ δηλαδὴ τὸ γυμνά-
σιο ἀλλὰ χωρὶς πρόσθετη ἐπιβάρυνση τοῦ δημοτικοῦ προϋπολογισμοῦ.

1. Βλ. τὸ Βιβλίον Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μετ' τὸν ἀριθμὸ 10, σ. 127 κ.ἑξ.

2. Τὰ τέσσαρα λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐφορείας, ποὺ διέμεναν στὴν πόλιν τῆς Σύμης, σὲ ἐπείγουσες περιπτώσεις ἐπαιρναν ἀποφάσεις χωρὶς τὴν παρουσία τοῦ ἡγουμένου τῆς Μο-
νῆς καὶ Προέδρου τῆς Ἐφορείας, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔμενε συνεχῶς στὴ Μονή.

3. Ἡ συνεδρία αὐτή, ὅπως σημειώνω καὶ παραπάνω, φέρει τὸν ἀριθμὸ ΙΔ' καὶ τὸ
σχετικὸ πρακτικὸ βρίσκεται καταχωρισμένο στὶς σελ. 124-127 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς
Δημογεροντίας μετ' τὸν ἀριθμὸ 10.

Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐπεκτείνονται σὲ ἄσκοπες συζητήσεις. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀνακοίνωση τοῦ Δημάρχου πὼς οἱ Ἐπίτροποι τῶν ἐνοριακῶν ναῶν εἶχαν ἀποφασίσει νὰ ἐνισχύουν οἰκονομικὰ τὸ Δῆμο «ἐπὶ τῷ ὄρω συστάσεως τῆς ἀνωτάτης γυμνασιακῆς τάξεως» καὶ ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ ὑπομνήματος, μὲ τὸ ὅποιο οἱ γονεῖς τῶν μαθητῶν ζητοῦσαν τὴ συμπλήρωση τοῦ γυμνασίου καὶ δῆλωναν πὼς πρόθυμα ἀναλάμβαναν νὰ καταβάλουν, γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, «εἰσιτήρια τέλη», οἱ Δημοτικοὶ Σύμβουλοι «ἀποφασίζουν ὁμοφώνως τὴν προαγωγήν τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου εἰς τέλειον καὶ πλήρες κλασσικὸν γυμνάσιον, τουτέστι τὴν σύστασιν καὶ τῆς τετάρτης (τῆς ἀνωτάτης) γυμνασιακῆς τάξεως διὰ τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἀπαιτουμένου προσωπικοῦ καὶ τῆς προσκλήσεως ἀρμοδίου γυμνασιάρχου».

Εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὴ ἡ ἀπόφασις αὕτη γιὰ ὁλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου, τὸ ὄραμα καὶ τὴν ἐπιδίωξιν γενεῶν Συμαίων. Μὲ τὴν ἀπόφασίν αὐτὴ οἱ Δημοτικοὶ Ἀρχοντες ἀναψάν φάρο πνευματικόν, ποὺ φώτισε τὸ νοῦ καὶ τίς καρδιὰς τῆς συμαϊκῆς νεολαίας καὶ τὴν ὠδήγησε μὲ τρόπο συστηματικὸν στὸ δρόμον τῆς γνώσεως, τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ πατριωτικοῦ χρέους. Παράλληλα ἀνοίξε στους νεαροὺς Συμαίους νέους ὁρίζοντες γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν τους ἀποκατάστασιν. Ἐπιπλέον ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶχε εὐρύτερη ἀκτινοβολία. Ἐγίνε παράδειγμα γιὰ μίμηση ἀπὸ ἄλλα νησιά τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος· μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου νὰ ἀκολουθήσουν ἡ ὁλοκλήρωση τῶν γυμνασίων Κῶ καὶ Λέρου καὶ ἡ προσθήκη γυμνασιακῶν τάξεων στὰ σχολεῖα ἄλλων νησιῶν.

Γι' αὐτὸ ἀξίζει, νομίζω, νὰ παραδοθοῦν στὴν ἐκτίμησιν τῶν ἐρχόμενων συμαϊκῶν γενεῶν τὰ ὀνοματεπώνυμα ὧν ὅσοι πῆραν μέρος στὴ συνεδρίασιν αὕτη καὶ μὲ τὴν ψῆφον τοὺς ἐγίναν φορεῖς κάθε προκοπῆς γιὰ τὸν τόπον καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴ νεολαία του. Εἶναι οἱ δύο Δήμαρχοι : Ὁμηρος Γεράκης καὶ Γεώργιος Ἀνδριωτάκης, οἱ Δημοτικοὶ Σύμβουλοι: Κώστας Μ. Βογιατζῆς, Μᾶρκος Ν. Βογιατζῆς, Νικήτας Στ. Καλαφατᾶς, Κων/νος Στ. Κυπραῖος, Ἰάκωβος Μαστορίδης, Παναγιώτης Πετρίδης, Παναγιώτης Σκιαθίτης, Δημήτριος Τσαγγαρινὸς καὶ Νικήτας Χαβιαρᾶς καὶ οἱ Κοινοτικοὶ Ἐλεγκταί: Μιχαὴλ Παπαμιχαὴλ καὶ Νικόλαος Πάχος.

Στὴν ἴδια αὕτη συνεδρία τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον προχώρησε στὸν καθορισμὸ τῶν πόρων, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ ἀντιμετωπίζονταν ἀπὸ τὴν Κοινότητα οἱ δαπάνες, ποὺ δημιουργοῦσε ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου. Καὶ οἱ πόροι αὐτοί, ὅπως σημειώνονται στὸ σχετικὸ πρακτικόν, ἦταν ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους εἶχε ἐξασφαλίσῃ ὁ Δήμαρχος μὲ τίς ποικίλας ἐνέργειάς του: Ἡ ἐτήσια, γιὰ τὸν εἰδικὸν αὐτὸ σκοπὸ, εἰσφορὰ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ νησιοῦ, συνολικοῦ ὕψους 13.400 λιρεττῶν· ἡ ἐτήσια εἰσφορὰ τῆς Μονῆς Πανορμίτης, ποὺ ἀντιπροσώπευε τὸν ἐτήσιον μισθὸν τοῦ γυμνασιάρχου· καὶ τὰ «εἰσιτήρια τέλη», ποὺ θὰ κατέβαλλαν οἱ μαθητές.

Σημειώνω πώς τῇ δυσμενῇ ἐντύπωσιν, ποῦ δημιουργεῖ στό μελετητῇ τῆς ὁλοκληρώσεως τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου τὸ ἀντικειμενικὸ καὶ ἀντικειμενικὸ μέτρο τῆς ἐπιβολῆς μαθητικῶν τελῶν, μὰ καὶ ἦσαν δυνατό τὰ τέλη αὐτὰ νὰ γίνουν φραγμὸς στὶς σπουδὲς ἀκόμη καὶ σὲ μαθητὲς μὲ ἀνώτερες πνευματικὲς ἱκανότητες, μετριάξει κάπως τὸ γεγονὸς πὼς οἱ Δημοτικοὶ Ἀρχοντες, ποῦ τὰ καθιέρωσαν, τὰ περιώρισαν μόνο στοὺς μαθητὲς τῶν δύο τελευταίων τάξεων καὶ ἐπιπλέον ἡ σκέψῃ πὼς θὰ κινδύνευε ἴσως, χωρὶς τὴν πρόσδοδο ἀπὸ «τὰ εἰσιτήρια τέλη», νὰ ματαιωθῇ ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου ἀπὸ ἀδυναμία τοῦ Δήμου νὰ ἐπωμισθῇ τὸ βάρος τῶν σχετικῶν δαπανῶν. Καὶ προσθέτω πὼς εἶναι στό ἐνεργητικὸ τῶν Δημοτικῶν Ἀρχόντων, ὅτι ἀπὸ τὰ τέλη αὐτά, ποῦ τὰ εἶχαν ὀρίσει σὲ 250 λιρέττες γιὰ τοὺς μαθητὲς τῆς προτελευταίας καὶ σὲ 500 γιὰ τοὺς μαθητὲς τῆς τελευταίας τάξεως, εἶχαν ἐξαίρεσει τοὺς ἀπόρους. Ἡ σχετικὴ ἀπόφασί τους ρητῶς ὀρίζει «οἱ ἄποροι μαθηταὶ νὰ φοιτῶσι δωρεάν»¹.

Πρὶν προχωρήσω στὴν παρουσίαση τῶν ποικίλων ἐνεργειῶν, μὲ τίς ὁποῖες οἱ Δημοτικοὶ ἐκεῖνοι Ἀρχοντες εἶχαν ἐπιτύχει, ὥστε τὸ γυμνάσιό τους, μὲ τὴν ἐναρξὴ τοῦ καινούργιου σχολικοῦ χρόνου 1923-1924, νὰ λειτουργήσῃ μὲ ὅλες του τίς τάξεις, εὐρυθμὰ καὶ κανονικὰ καὶ ἀνεγνωρισμένο ὡς ἰσότιμο μὲ τὰ γυμνάσια τοῦ ἐλεύθερου Κράτους, κρίνω σκόπιμο νὰ ἐπισημάνω μὴ πρόταση, σχετικὴ μὲ τὸ θέμα τῆς λειτουργίας του, ποῦ εἶχε ὑποβληθῇ στό Δημοτικὸ Συμβούλιο. Πρῶτα ἐπειδὴ θίγει ἓνα σοβαρώτατο ὀργανωτικὸ θέμα τοῦ ἐλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ ἐπιπλέον ἐπειδὴ ἡ σχετικὴ μὲ τὴν πρόταση αὕτῃ ἀπόφασις τῶν Δημοτικῶν Ἀρχόντων δείχνει τὸ σεβασμὸ τους στὴν παράδοσι, τὴν πίστιν τους στὴ μόρφωσι, ὅχι μόνο τῶν ἀγοριῶν ἀλλὰ καὶ τῶν κοριτσιῶν, καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὴν ὀρθοφροσύνην τους.

Ἡ πρόταση ἦταν ἡ ἀκόλουθη: «Νὰ ἀποσπασθῶσιν αἱ ἑκταὶ τάξεις ἐκ τῶν Δημοτικῶν τῶν ἀρρένων Σχολῶν² καὶ νὰ ἀποτελεσῶσιν αὗται μετὰ τῆς κατωτάτης τάξεως τοῦ γυμνασίου, ἥτοι μετὰ τῆς τρίτης τάξεως τοῦ Σχολαρχείου, ἰδιαιτέραν σχολήν». Τὴν εἶχε ὑποβάλει ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ Σώματος στὴ συνεδρία³, ποῦ ἀκολούθησε ἐκείνην, ὅπου εἶχε ἀποφασισθῇ ἡ ὁλοκλήρωσις τοῦ γυμνασίου. Καὶ ὅπως εἶναι σαφές, ἀπέβλεπε νὰ δημιουργηθῇ ἓνα ἐνδιάμεσο σχολεῖο, ἀνάμεσα στό δημοτικὸ καὶ στό γυμνάσιον, καὶ συγκεκριμένως ὁ τύπος τοῦ σχολείου, ποῦ λειτουργοῦσε στό ἐλεύθερο Κράτος ὡς πρῶτος

1. Βλ. τὸ πρακτικὸ τῆς ΙΔ' 1923 συνεδρίας τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, ἐνθ' ἀν., σ. 124 κ.εξ.

2. Ὅπως σημειώνω καὶ στό Α' μέρος τῆς μελέτης μου αὐτῆς (Τὰ Συμμελικά, τ. Α', σ. 73, σημ. 1) τὰ δημοτικὰ σχολεῖα Σύμης ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1912-1913 ἕως τὸ σχολ. ἔτος 1919-1920 λειτουργοῦσαν μὲ πέντε τάξεις καὶ ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1920-21 κ.εξ. μὲ ἑξή.

3. Ἡ συνεδρία αὕτῃ φέρει τὸν ἀριθμὸ ΙΕ' καὶ ἔχει ἡμερομηνία 18-7-1923. Βλ. τίς σελ. 127-136 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μὲ τὸν ἀριθμὸ 10.

κύκλος σπουδών στη Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση, μὲ τὸν τίτλο Ἑλληνικὸ Σχολεῖο ἢ Σχολαρχεῖο. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε, νομίζω, ὁ εἰσηγητὴς τῆς προτάσεως τὴν πρώτη τάξη τοῦ γυμνασίου, ποὺ θὰ ἀποτελοῦσε τὴν ἀνώτατη τάξη τοῦ νέου σχολείου, τὴν ταυτίζει μὲ τὴν τρίτη τάξη τοῦ Σχολαρχείου.

Ἡ πρόταση δὲν εἶναι νέα. Τὴν εἶχε ὑποβάλει στὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο λίγα χρόνια πρὶν, τὸν Ἰούλιο τοῦ ἔτους 1916, ὁ τότε διευθυντὴς τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Μιλτιάδης Ν. Νικολαΐδης, ὡς ἐπόπτης ὅλων τῶν σχολείων τοῦ νησιοῦ, μὲ τὴν ἐτήσια ἐκθεσὶ τοῦ¹. Εἰδικώτερα, εἶχε εἰσηγηθῇ, χωρὶς εὐτυχῶς νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ εἰσήγησή του ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο, οἱ πέμπτες τάξεις τῶν Δημοτικῶν Σχολείων καὶ οἱ δύο πρώτες τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς νὰ ἀποτελέσουν τὸ Σχολαρχεῖο, διότι, ὅπως ἔγραφε, «τότε αἱ μέλλουσαι γυμνασιακαὶ τάξεις θὰ εἶναι καλύτεραι».

Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς προτάσεις εἶναι ἡ ἀκόλουθη. Ἐνῶ ἡ πρόταση Νικολαΐδη ἀπέβλεπε στὴ δημιουργία Σχολαρχείου ὁρθόδοξου τύπου, σχολείου δηλαδὴ αὐθύπαρκτου ποὺ νὰ λειτουργῇ μὲ τὰ ἴδια ἔτη σπουδῶν καὶ τὸ ἴδιο πρόγραμμα μαθημάτων, ποὺ λειτουργοῦσαν τὰ ἀντίστοιχα σχολεῖα τοῦ ἐλεύθερου Κράτους, ἡ νέα πρόταση προέβλεπε βέβαια καὶ αὐτὴ τὴ δημιουργία σχολείου ἀνεξάρτητου ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ καὶ τὸ Γυμνάσιο, ἀλλὰ τὸ σχολεῖο αὐτὸ τὸ ἤθελε διτάξιον καὶ μόνο γιὰ ἀγόρια.

Ὅμως δὲν νομίζω πὼς ὁ εἰσηγητὴς τῆς νέας αὐτῆς προτάσεως ἤθελε νὰ καινοτομήσῃ δημιουργώντας σχολεῖο δικοῦ τοῦ τύπου. Ἀπλῶς ἦταν, πιστεύω, θέμα τακτικῆς ὅτι γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ νέου σχολείου εἶχε προτείνει νὰ ἀποσπασθῇ μιὰ μόνο τάξη ἀπὸ τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα, ἡ ἕκτη. Δὲν εἶχε δηλαδὴ περιλάβει στὴν πρότασή του καὶ τὴν ἀπόσπασή τῆς πέμπτης τάξεως, ἂν καὶ ἤξερε πὼς ὁ τύπος τοῦ σχολείου, ποὺ θὰ δημιουργόταν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν ὠλοκληρωμένος, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν ἐπηρεασμὸ τῶν μελῶν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις, ποὺ φυσικὸ ἦταν νὰ ἐγείρῃ μιὰ τέτοια πρόταση, καὶ ἔτσι νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐπιψήφισή της. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶχε ὑπόψῃ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τύχην τῆς προτάσεως Νικολαΐδη, ἦταν ἀσφαλῶς σὲ θέση νὰ ξέρῃ πὼς πρόταση γιὰ ἀπόσπασή δύο τάξεων ἀπὸ τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1920-1921 λειτουργοῦσαν, ὅπως ἔχω ἤδη σημειώσῃ, μὲ ἕξ τάξεις, θὰ ἐπέσυρε ἔντονη τὴν ἀντίδραση τῶν διδασκάλων καὶ ἰδιαίτερα τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων αὐτῶν, ποὺ θὰ τὴ θεωροῦσαν μειωτικὴ τοῦ κύρους τους. Καὶ ἄς σημειωθῇ πὼς ἓνας ἀπὸ τοὺς διευθυντὲς αὐτοῦς, ὁ ἐπίλεκτος ἐκπαιδευτικὸς καὶ ἔξοχος πατριώτης Κώστας Βογιατζῆς², ἦταν μέλος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου.

1. Γιὰ τὴν ἐκθεσὶ αὐτὴ βλ. τὸ Α' μέρος τῆς μελέτης μου αὐτῆς, Τὰ Συμαϊκά, τ. Α', σσ. 71-72.

2. Γιὰ τὴ σύλληψη καὶ τὸν ἐγκλεισμό του στὶς φυλακὲς τῆς Ρόδου, γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ Πάσχα τοῦ 1919, βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, Τὸ αἱματηρὸν Πάσχα τοῦ 1919, ἐν

Με άλλες λέξεις, ό εισηγητής τής προτάσεως τήν ολοκλήρωση του νέου σχολείου άπλώς τήν άνέβαλλε για τό άμεσο προσεχές μέλλον. Καί έπομένως ή μόνη καινοτομία, που περιείχε ή πρότασή του, ήταν πώς τό σχολείο αυτό προσωρίζόταν για άγόρια. Άλλά πρέπει νά σημειώσω πώς ξεκίνησε με καλή πίστη και άγαθή προαίρεση. Έχοντας υπόψη πώς στο έλεύθερο Κράτος ή παιδεία, δημοτική και μέση, ήταν κλιμακωμένη σε τρεῖς επάλληλους κύκλους, είχε ασφαλώς τή γνώμη πώς άν με τήν ολοκλήρωση του γυμνασίου ή παιδεία και στο νησί του έναρμονιζόταν, από άποψη διαρθρώσεως, με όσα ίσχυαν στον έλεύθερο έλλαδικό χώρο, ή σχολική εργασία θά απέβαινε άποδοτικότερη. Μόνο που είχε υπερακοντίσει σε συντηρητικότητα τήν έλλαδική παιδεία.

Ή πρόταση συζητήθηκε, χωρίς άναβολή, στην ίδια εκείνη συνεδρία, που είχε υποβληθή. Καί ή άπόφαση ήταν άπορριπτική. Στο πρακτικό του Δημοτικού Συμβουλίου διαβάζουμε πώς «κατόπιν συζήτησεως άπορρίπτεται ή πρότασις αυτή και άποφασίζεται νά μείνουν αἱ έξατάξιοι σχολαί των άρρένων άμετάβλητοι».

Δυστυχώς ή σχετική συζήτηση δέν διασώθηκε. Στο πρακτικό δέν άναφέρονται γνώμες, που νά θεμελιώνουν και νά άνατρέπουν τήν πρόταση. Καί θά είχε μεγάλη σημασία, νομίζω, νά είχαν φθάσει μέχρι σε μās οι σχετικές άποψεις, θετικές και άρνητικές. Θά μās βοηθοῦσαν νά σχηματίσουμε άποσαφηνισμένη γνώμη για τό επίπεδο των συζητήσεων στο Δημοτικό Συμβούλιο. Κυρίως έπειδή τό θέμα απαιτούσε γνώσεις εξειδικευμένες.

Όμως πολύ φοβοῦμαι πώς ή συζήτηση δέν θά είχε πάρει τή μορφή, που θά άναμέναμε. Πιθανότατα οι Δημοτικοί Άρχοντες μάλλον από διαίσθηση θά είχαν άντιληφθῇ πώς ή υιοθέτηση τής προτάσεως θά ήταν επιζήμια για τή νεολαία του νησιού, με άντίστοιχες επιπτώσεις στην πρόοδο (οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική) τής Κοινότητάς τους. Με τό πρακτικό τους μυαλό πρέπει νά είχαν συλλάβει τά δύο βασικά μειονεκτήματα τής προτάσεως.

1. "Ότι οι σπουδές των κοριτσιών ούσιαστικά θά περιωρίζονταν στis έξη τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, άφού, ένω τό νέο αυτό σχολείο θά άποτελοῦσε προβαθμίδα του γυμνασίου, ή πρόταση προέβλεπε νά ένταχθοῦν σ' αυτό οι έκτες τάξεις μόνο «των Δημοτικών των άρρένων Σχολών», και

2. "Ότι και των άγοριών οι σπουδές υπῆρχε κίνδυνος νά κολοβωθοῦν. Άφού για τά παιδιά εκείνα των Δημοτικών Σχολείων, που δέν θά συνέχιζαν τή φοίτησή τους σε άνώτερο σχολείο, κυρίως για νάμποῦν σε επαγγέλματα, καθώς και για όσα άλλα οι είσιτήριες έξετάσεις, που ασφαλώς θά καθιερώνονταν για τήν είσαγωγή και τή φοίτηση στο νέο σχολείο, θά άποτελοῦσαν φραγμό διά παραπέρα σπουδές, ή στοιχειώδης εκπαίδευση θά περιωριζόταν

* Αθήναις 1945, σ. 58 και ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, 'Η άντίστασις του κλήρου τής Σύμης— Πάσχα 1919, Άνάτυπον εκ τής εφημερίδος Σύμη, φ. τής 18-3-1947 κ.έξ., σ. 3.

κατὰ ἓνα ἢ δύο χρόνια, ἀνάλογα μὲ τὰ ἔτη ποὺ τελικὰ θὰ ἀποσπόντουσαν ἀπὸ τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα τῶν ἀγοριῶν, γιὰ νὰ ἀποτελέσουν τὶς πρῶτες τάξεις τοῦ νέου σχολείου.

Εἴπαμε πῶς οἱ Δημοτικοὶ Ἀρχοντες διαισθητικὰ βρῆκαν τὰ δύο αὐτὰ βασικὰ μειονεκτήματα τῆς προτάσεως. Μπορεῖ ὅμως στὴν κρίση τους, γιὰ τὴν ἀπόρριψη τῆς προτάσεως, νὰ βάρυνε ἀπλῶς καὶ μόνο τὸ γεγονὸς πῶς στὰ σχολεῖα τοῦ Ἀλύτρωτου Ἑλληνισμοῦ, τὰ μεγάλα κέντρα τοῦ ὁποίου οἱ Κοινοτικοὶ Ἀρχοντες καὶ οἱ ἄλλοι πνευματικοὶ καὶ κοινωνικοὶ ταγοὶ τοῦ νησιοῦ εἶχαν γιὰ ὑπόδειγμα, ἰδιαίτερα σὲ θέματα πολιτιστικά, ἡ Δημοτικὴ Ἐκπαίδευση συνεχιζόταν τὸ λιγώτερο ἐπὶ ἑξή χρόνια.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἡ ἀπόφαση αὐτὴ τῶν Δημοτικῶν ἐκείνων Ἀρχόντων μὲ τὴν τετράγωνη λογικὴ καὶ τὶς πλούσιες ἐμπειρίες, ποὺ τὶς ἀποκόμιζαν ἀπὸ τὰ ταξίδια τους σὲ διάφορες χῶρες, ἐνέχει ἰδιαίτερη σημασία. Πρῶτα γιὰτὶ ἔδινε στὰ κορίτσια τὴ δυνατότητα γιὰ σπουδὲς σὲ ἀνώτερα σχολεῖα καὶ παράλληλα ἐπειδὴ διατηροῦσε τὸ εἰδικὸ προνόμιο τῶν ἀλυτρώτων, ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευση, τόσο τῶν ἀγοριῶν ὅσο καὶ τῶν κοριτσιῶν, ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο εἶχε καθιερωθῇ ὡς ὑποχρεωτικὴ, νὰ παρατείνεται ἐπὶ ἑξή χρόνια καὶ ὄχι μόνο τέσσερα, ὅπως συνέβαινε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὸ ἐλεύθερο Κράτος μας.

Ἵστερα ἀπὸ τὴν ἀπόφαση αὐτὴ, ποὺ ἔδινε ὀριστικὴ λύση στὸ θέμα τῆς διαρρυθμίσεως τῆς Παιδείας τοῦ τόπου, Στοιχειώδους καὶ Μέσης, καὶ συμπλήρωνε, θὰ ἔλεγα, τὴν προγενέστερη ἀπόφαση τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου γιὰ προαγωγή τοῦ γυμνασίου «εἰς πλήρες καὶ τέλειον γυμνάσιον», οἱ Δημοτικοὶ Ἀρχοντες εἶχαν στρέψει ἀμέριστο τὸ ἐνδιαφέρον τους στὴν πραγμάτωση τῶν ἀκόλουθων δύο στόχων. Στὴν πρόσληψη γυμνασιαρχῆ καὶ τὴ συμπλήρωση τοῦ καθηγητικοῦ προσωπικοῦ καὶ παράλληλα στὴν ἀναγνώριση τοῦ γυμνασίου.

Καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχουν στὴ νέα τους αὐτὴ προσπάθεια, μέσα στὸ βραχὺ διάστημα ποὺ ὑπολειπόταν ἕως τὴν ἐναρξὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους, εἶχαν ζητήσει τὴ συμπαράσταση διακεκριμένων Συμαίων, ποὺ διέμεναν μόνιμα στὴν Ἀθήνα. Συγκεκριμένα, εἶχαν ἀπευθυνθῇ στὸ Γεώργιο Οἰκονόμου, τὸ μετέπειτα καθηγητὴ τῆς Ἱστορίας στὴ Στρατιωτικὴ Σχολὴ Εὐελπίδων¹, μὲ τὴν παράκληση «ὅπως ἐξεύρη καὶ συστήσῃ αὐτοῖς τὸν καταλληλότερον τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ διαθεσίμων γυμνασιαρχῶν»². Παράλληλα ὅμως φαί-

1. Γιὰ τὴν ὅλη του δράση βλ. τὸ τεῦχος ἀριθ. 6 (σσ. 171-175 καὶ 201-203) τοῦ Α' ἔτους (1947) τῆς Δωδεκανησιακῆς Ἐπιθεωρήσεως.

2. Βλ. περιλήψεις σχετικῶν δημαρχιακῶν ἐγγράφων μὲ ἡμερομηνία 29 Ἰουνίου καὶ 28 Ἰουλίου 1923 στὸ πρακτικὸ τῆς ΙΗ') 11-8-1923 συνεδρίας τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, σ. 144 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μὲ τὸν ἀριθμὸ 10.

νεται πώς είχαν αποταθῇ καὶ στὸ Μιχαήλ Βολονάκη, τὸ μετέπειτα καθηγητὴ τῆς Ἱστορίας τῶν μέσων καὶ νεώτερων χρόνων στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν¹, κυρίως γιὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ γυμνασίου².

Ὅμως οἱ ἡμέρες περνοῦσαν καὶ ἀπὸ τὶς ἀνταλλασσόμενες ἐπιστολὲς δὲν φαινόταν πὼς θὰ ἔπαιρνε γρήγορο τέλος ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν πρόσληψη γυμνασιάρχῃ μὲ ἀναγνωρισμένες ἐπιστημονικὲς καὶ διοικητικὲς ικανότητες, ὅπως ἦταν ἡ φιλοδοξία τους, καὶ γιὰ τὴ συμπλήρωση τοῦ ἄλλου διδακτικοῦ προσωπικοῦ μὲ τοὺς καθηγητὲς τῶν εἰδικότητων ποὺ τοὺς ἔλειπαν. Κυρίως ἐπειδὴ οἱ προβαλλόμενες ἀπαιτήσεις, εἰδικώτερα ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους γιὰ τὴ θέση τοῦ γυμνασιάρχῃ, ἦταν ὑπέρογκες καὶ οἱ ἐξουσιοδοτημένοι γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ καταλληλότερου προσώπου δὲν εἶχαν πλήρη ἐλευθερία κινήσεων στὶς ἐνέργειές τους.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ Δήμαρχος, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν πραγμάτων, μιὰ καὶ εἶχε ἤδη φθάσει τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Αὐγούστου, εἰσηγεῖται στὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο νὰ σταλῇ ἀντιπρόσωπος τοῦ Σώματος στὴν Ἀθήνα, ἐξουσιοδοτημένος νὰ βρῇ καὶ νὰ προσλάβῃ γυμνασιάρχῃ καὶ καθηγητὲς τῶν μαθηματικῶν, τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσας, «διαθέτοντας τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα», καὶ ἐπιπλέον «νὰ ἐνεργήσῃ καταλλήλως πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ γυμνασίου». Τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο ἀποδέχεται τὴν πρόταση τοῦ Δημάρχου καὶ ἀναθέτει τὴ σχετικὴ ἀποστολὴ στὸ Δημοτικὸ Σύμβουλο Κώστα Βογιατζῆ³.

Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, λίγες μόλις ἡμέρες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀφίξή του στὴν Ἀθήνα, εἶχε ἔλθει σὲ προσωπικὴ ἐπαφὴ ἣ εἶχε ἀνταλλάξει γράμματα καὶ τηλεγραφήματα μὲ τοὺς ἐνδιαφερόμενους γιὰ τὴ θέση τοῦ γυμνασιάρχῃ. Καὶ μὲ σύμβουλο τὴν πλούσια διδασκαλική του πείρα εἶχε καταλήξει στὸ συμπέρασμα πὼς ἡ ἀπόφασή του, γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ καταλλήλότερου προσώπου, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν ἀπαιτήσεων τῶν ὑποψηφίων. Γι' αὐτὸ χωρὶς χρονοτριβή, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε ἔλθει καὶ σὲ συνεννόηση μὲ τὸ Γεώργιο Οἰκονόμου, κατέληξε νὰ προκρίνῃ τὸ Σωκράτη Κόκκαλη, γνωστὸ στοὺς Συμαίους ἀπὸ τὴ γυμνασιαρχία του στὸ Βενετόκλειο Γυμνάσιο τῆς Ρόδου κατὰ τὴν περίοδο 1919-1921, καὶ

1. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του βλ. ΜΙΧ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, Μιχαήλ Δ. Βολονάκης, Συμαϊκὰ Νέα, φ. 93 (1951), ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΛΑΧΟΥ, Μιχαήλ Δ. Βολονάκης, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, τ. Α' (1955), σσ. 36-47 καὶ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Ὁ Μιχαήλ Βολονάκης καὶ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς του, Συμαϊκὸν Βῆμα, περίοδος Ι', ἔτος Η', ἀριθ. φ. 100.

2. Βλ. τὸ πρακτικὸ τῆς ΣΤ') 2-4-1924 συνεδρίας, σσ. 226-229 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μὲ τὸν ἀριθμὸ 10.

3. Βλ. τὸ πρακτικὸ τῆς συνεδρίας ΙΗ') 11-8-1923, ἐνθ' ἀν., σ. 145.

νά υπογράψη μαζί του σχετικό συμφωνητικό με ἐτήσιο μισθὸ 22.000 λιρέτες καὶ ἐπιπλέον τὰ ὁδοιπορικά του ἐξοδα.

Γιὰ τοὺς λόγους πού βάρυναν, ὥστε ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου νὰ ἐπιλέξῃ τὸ γυμνασιάρχη Κόκκαλη, παρὰ τὸ ὅτι ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑποψηφίους αὐτὸς εἶχε προβάλλει τὶς μεγαλύτερες ἀπαιτήσεις, ὁμιλεῖ πολὺ εὐγλωττα ὁ ἴδιος αὐτὸς ἀντιπρόσωπος σὲ κατατοπιστικὴ γιὰ τὴν πορεία τῆς ἀποστολῆς του ἐπιστολή, πού εἶχε ἀπευθίνει στὶς 27 Σεπτεμβρίου στὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο. Παραθέτω τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα: «Περὶ τοῦ κ. Κόκκαλη οὐδεμία ἀντίρρησης [οὐδαμόθεν]. Ἐπαινεῖται πολὺ, συνιστᾶται καὶ παρὰ τοῦ Ὑπουργείου [Παιδείας]. Ἐξαίρεται πολὺ ἡ αὐστηρότης καὶ ἡ διοικητικότης του. Περὶ δὲ τῆς φιλολογικῆς του ἀξίας ὁμιλεῖ τὸ Συντακτικόν του. Μὲ αὐτὸν θὰ εἴμεθα βέβαιοι ἐκ τῶν προτέρων ὅτι τὸ γυμνάσιόν μας θὰ λειτουργήσῃ κανονικώτατα καὶ μὲ τὸ ὄνομα γυμνασιάρχης Κόκκαλης θὰ φημισθῇ»¹.

Τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο, ὅπως ἦταν ἄλλωστε εὐλόγο, ἐνέκρινε τὴ συμφωνία Βογιατζῆ-Κόκκαλη καὶ εὐχαρίστησε τὸ δημαρχικὸ ἀντιπρόσωπο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς του². Ἔτσι πῆρε κῦρος ὁ διορισμὸς τοῦ γυμνασιάρχου καὶ ἐληξε τὸ θέμα τῆς συμπληρώσεως τοῦ διοικητικοῦ καὶ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τοῦ γυμνασίου. Διότι, ὅσο ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Σώματος Κώστας Βογιατζῆς βρισκόταν στὴν Ἀθήνα, εἶχαν δεχθῇ διορισμὸ καὶ εἶχαν υπογράψῃ σχετικὰ συμβόλαια ὁ Συμαῖος μαθηματικὸς Σακελλάριος Δράκος καὶ ὁ Συμαῖος ἐπίσης, ἀπόφοιτος γαλλικῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς, Μιχαὴλ Ζαλάχας. Καὶ ἐπιπλέον εἶχε ἀποφασισθῇ νὰ ἀνατεθῇ ἡ διδασκαλία τῶν Θρησκευτικῶν στοὺς φιλόλογους Μιχ. Λυκοπάντη καὶ Ἰω. Παπαπαναγιώτου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ δεύτερος ἦταν καὶ ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, καὶ τοῦ μαθήματος τῆς γυμναστικῆς στὸ φιλόλογο Τάσο Βογιατζῆ καὶ στὸ φυσικὸ Σῆμο Χατζησταυριοῦ, πού ἦταν καὶ ἀπόφοιτοι Διδασκαλείου Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε μὲ τηλεγράφημα τῆς Δημαρχίας ἀπευθυνόμενο στὸν Κώστα Βογιατζῆ καὶ στὸ Γεώργιο Οἰκονόμου, πού περιλαμβάνεται στὸ πρακτικὸ τῆς ΙΘ'/17-8-1923 συνεδρίας τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου³, εἶχε δοθῇ ἡ παραγγελία νὰ σταματήσουν κάθε ἐνέργεια γιὰ τὴν πρόσληψιν καθηγητῶν τῶν εἰδικότητων αὐτῶν.

Μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιτεύγματα κάθε ἄλλη Σχολικὴ Ἀρχὴ θὰ ἦταν ἀπόλυτα ἱκανοποιημένη. Ὅμως οἱ φιλοπρόδοι Δημοτικοὶ Ἀρχοντες τῆς Σύμης, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὶς ἐκπαιδευτικὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς, πού ἀπαιτοῦσαν τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας νὰ ὑπηρετοῦν καὶ σκοποὺς πρακτικοὺς, δὲν θέλησαν νὰ ὑστερήσῃ τὸ γυμνάσιόν τους καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή. Καθιέρωσαν

1. Βλ. τὸ πρακτικὸ τῆς συνεδρίας Κ')31-8-1923, ἐνθ' ἄν., σ. 148.

2. Βλ. τὸ πρακτικὸ τῆς συνεδρίας ΚΒ')22-9-1923, ἐνθ' ἄν., σ. 151.

3. Βλ. τὶς σελ. 146-147 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μὲ τὸν ἀριθμὸ 10.

λοιπόν ως υποχρεωτικό μάθημα τη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας, παράλληλα με τη διδασκαλία της γαλλικής, και διώρισαν ειδικό καθηγητή το Συμμαίτο, απόφοιτο Έμπορικής Σχολής του Λονδίνου, Φίλιππο Πετρίδη. Μάλιστα, για να μη επιβαρύνονται υπέρμετρα οι μαθητές των μικρότερων τάξεων από τη σύγχρονη διδασκαλία δύο και τριών γλωσσών, της γαλλικής και αγγλικής οι μαθητές της πρώτης τάξεως και της γαλλικής, λατινικής και αγγλικής οι μαθητές της δευτέρας, είχαν καθορίσει το μάθημα της αγγλικής να διδάσκεται μόνο στις τρεις ανώτερες τάξεις¹. Και είναι άξια έξαρσεως ή νέα αυτή προσφορά των Συμαίων Δημοτικών Αρχόντων προς τη νεολαία του τόπου τους, μοναδική, όσο ξέρω, σ' ολοκληρη τη Δωδεκάνησο, και για τον πρόσθετο λόγο ότι δεν θα ήταν λίγοι εκείνοι από τους μαθητές, που θα σταδιοδρομοῦσαν στην Άλλοδαπή, σε χώρες αγγλόφωνες, και αυτοί που θα ακολουθοῦσαν το ναυτικό επάγγελμα. Πρέπει επίσης να υπογραμμισθῇ πώς και η απόφασή τους να περιορισθῇ ἡ διδασκαλία της αγγλικής στις ανώτερες τάξεις ήταν παιδαγωγικά απόλυτα σωστή.

Προσθέτω πώς ἡ ιδέα της καινοτομίας ἀνῆκε στον πρώτο Δήμαρχο Όμηρο Γεράκη. Τὴν πληροφορία μᾶς τὴν παρέχει ἐπιστολὴ τοῦ τοποτηρητῆ της ἡγουμενίας της Μονῆς Πανορμίτη Μακαρίου Μπάρβα, πού βρίσκεται καταχωρισμένη, σχεδόν αὐτολεξεί, στο πρακτικό της ΚΣΤ'/3-10-1923 συνεδρίας τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, ἐκείνης ὅπου εἶχε αποφασισθῇ νὰ εἰσ-αχθῇ ἡ διδασκαλία της αγγλικῆς ὡς μάθημα υποχρεωτικό². Όμως ἡ ὥ-θηση γιὰ τὴν πραγμάτωσή της ὀφείλεται στο Μακάριο, ὁ ὁποῖος στὴν ἴδια αὐτὴ ἐπιστολὴ του δηλώνει πὼς «ἂν ἡ σεβαστὴ Δημαρχία αποφασίσῃ νὰ προσλάβῃ εἰδικὸν διδάσκαλον της αγγλικῆς γλώσσας, θέλω προσφέρει ἐπὶ μίαν τετραετίαν κατ' ἔτος ἐκ τοῦ ἐτησίου μισθοῦ μου τρεῖς χιλιάδας λιρέττας πρὸς τὴν Κοινότητα διὰ τὴν μισθοδοσίαν αὐτοῦ»³.

Παράλληλα με τὶς ἀποφάσεις καὶ τὶς ἐνέργειες αὐτές, πού ἀπέβλεπαν νὰ ἐξασφαλισθοῦν προϋποθέσεις ἀπρόσκοπτης καὶ ἀποδοτικῆς λειτουργίας τοῦ γυμνασίου, εἶχαν καταβληθῇ, ὅπως ἤδη ἔχω σημειώσει, καὶ συντονισμένες ἐνέργειες με ἀποκλειστικὸ στόχο τὴν ἀναγνώριση τοῦ σχολείου ὡς ἰσότιμου με τὰ γυμνάσια τοῦ ἐλεύθερου Κράτους. Καὶ συγκινεῖ βαθύτατα τὸ γεγονὸς πὼς στὶς 7 Ἰουλίου, ἐννέα μόλις ἡμέρες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τῶν Δη-μοτικῶν Αρχόντων γιὰ ὀλοκλήρωση τοῦ γυμνασίου τους, ἡ πανεπιστημιακὴ Σύγκλητος εἶχε ἐκδώσει τὴ γνωμοδότησή της γιὰ τὴν ἀναγνώρισή του, ὅπως ἀπαιτοῦσε ὁ σχετικὸς Νόμος, στὶς 8 Αὐγούστου, ἓνα μόλις μῆνα ἀργότερα, τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας εἶχε συντάξει καὶ εἶχε φροντίσει νὰ υπογραφῇ τὸ

1. Σημειῶνω πὼς τὸ σχολεῖο θὰ λειτουργοῦσε με πέντε τάξεις.

2. Βλ. στὶς σελ. 166-169 τοῦ Βιβλίου Πράξεων της Δημογεροντίας με τὸν ἀριθμὸ 10.

3. Βλ. ἐνθ' ἂν.

σχετικό Βασιλικό Διάταγμα και στις 15 του ίδιου μήνα το Διάταγμα αυτό είχε δημοσιευθῇ στήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως¹. Οἱ ἡμερομηνίες ἀποδεικνύουν τὸ στοργικὸ ἐνδιαφέρον τῆς Μητέρας Πατρίδας, ἀλλὰ καὶ τὶς προσπάθειες ἐκείνων, στοὺς ὁποίους οἱ Δημοτικοὶ Ἀρχοντες εἶχαν ἀναθέσει τὴ σχετικὴ φροντίδα.

Ὅμως ἡ ἐπίσημη ἀνακοίνωση τῆς ὑπουργικῆς αὐτῆς πράξεως εἶχε γίνῃ πολὺ ἀργότερα. Τὸ σχετικὸ ἔγγραφο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν μὲ ἀριθμὸ 10039 καὶ ἡμερομηνία 21-3-1924 κοινοποιήθηκε στὴ Δημαρχία Σύμης στὸ τέλος Μαρτίου τοῦ 1924 μὲ συνοδευτικὸ ἔγγραφο τοῦ ἐλληνικοῦ Προξενείου Ρόδου, ποὺ εἶχε ἀριθμὸ 125 καὶ ἡμερομηνία 28-3-1924. Τὶς σχετικὰς πληροφορίες μᾶς τὶς δίνει τὸ πρακτικὸ τῆς ΣΤ' /2-4-1924 συνεδρίας τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, στήν ὁποία εἶχαν ἀνακοινωθῇ τὰ δύο αὐτὰ ἔγγραφα. Μάλιστα στήν ἴδια αὐτὴ συνεδρία ἀποφασίζεται νὰ σταλῇ εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ στὸ Μιχαὴλ Βολονάκη «διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου καταβληθείσας προσπάθειάς του»².

Παραθέτω αὐτοῦσιο τὸ διάταγμα τῆς ἀναγνωρίσεως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β' ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχοντες ὑπ' ὄφει τὸ ἄρθρον 137 τοῦ Νόμου 2905, προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργοῦ, στηριζομένη εἰς τὴν γνωμοδότησιν τῆς Πανεπιστημιακῆς Συνκλήτου τὴν ληφθεῖσαν ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 7ης Ἰουλίου ἐ.ἔ., ἀπεφασίσαμεν καὶ διατάσσομεν.

Ἀναγνωρίζεται τὸ ἐν Σύμῃ τετρατάξιον Γυμνάσιον³ ὡς ὁμότιμον πρὸς τὰ ἀντίστοιχα γυμνάσια τῆς ἡμεδαπῆς. Εἰς τὸν ἡμέτερον ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Αὐγούστου 1923

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

Ὁ Ὑπουργὸς
Κ. ΓΟΝΤΙΚΑΣ

1. Στὸ τεῦχος Α', φύλλο 226.

2. Βλ. τὶς σελ. 226-229 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μὲ τὸν ἀριθμὸ 10.

3. Χαρακτηρίζεται τετρατάξιον, ἐπεὶ εἶχε ἐξομοιωθῇ μὲ τὰ σχολεῖα τοῦ ἐλεύθερου Κράτους, τὰ ὁποία τότε λειτουργοῦσαν μὲ τέσσερις τάξεις. Ὅμως, ὅπως ἔχω ἤδη σημειώσῃ, ἀπὸ τὸν πρῶτον χρόνον τῆς ὁλοκληρώσεώς του εἶχε λειτουργήσῃ μὲ πέντε τάξεις, ποὺ ἔγιναν ἑξῆ, ὅταν μὲ τὸ μεταρρυθμιστικὸ Νόμον 4373 τοῦ 1929 τὰ γυμνάσια τῆς ἐλεύθερης Πατρίδας ἔγιναν ἑξατάξια.

Ὅλες αὐτὲς οἱ προσπάθειες τῶν Δημοτικῶν Ἀρχόντων δὲν ἀφῆκαν ἀσυγκίνητους τοὺς ξενιτεμένους Συμαίους καὶ τοὺς εὐποροὺς τοῦ νησιοῦ. Ἀγνοῖ πατριῶτες, μὲ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ γράμματα καὶ τὴν προκοπὴ τῆς νεολαίας καὶ γι' αὐτὸ μὲ ἐντονὴ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συμβάλουν στὴν ἀποδοτικώτερη λειτουργία τοῦ νεοσύστατου γυμνασίου τους, εἶχαν προσέλθει συνεπίκουροι στὴ Δημοτικὴ Ἀρχὴ στὴ μέριμνά της γιὰ ἐξοπλισμὸ τοῦ γυμνασίου μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐπιπλά καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐποπτικὰ ὄργανα καὶ ἄλλα μέσα διδασκαλίας.

Τὴν πατριωτικὴ χειρονομία τῶν φιλοπρόδων αὐτῶν Συμαίων μαρτυρεῖ μαρμάρινη πλάκα, ποὺ εἶχε ἐντοιχισθῇ, ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου¹, σὲ περίβλεπτη θέσιν τοῦ γυμνασίου, γιὰ νὰ τιμηθοῦν οἱ γενναῖοι ὁδωροὶ ἐκεῖνοι εὐεργέτες ἀλλὰ καὶ νὰ διδάσκουν μὲ τὸ παράδειγμά τους τίς ἐκκολαπτόμενες συμαϊνὲς γενεές. Ἰδοὺ ποιοὶ εἶχαν περιληφθῇ σ' αὐτήν.

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ
ΤΟ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚῇ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΗΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ
ΤΩΝ ΣΥΜΑΙΩΝ «Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ»

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ
ΗΛΙΑΣ Ν. ΦΑΚΛΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΚΡΑΝΙΔΗΣ

ΔΩΡΗΤΑΙ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΤΣΙΚΗΣ

Δυστυχῶς μόνο ἡ προσφορὰ τῶν Συμαίων τοῦ Σωματείου ὁ «Πανορμίτης» τῆς Ἀμερικῆς εἶναι γνωστὴ. Εἶχε ἀνέλθει σὲ 3.000 λιρέττες καὶ μνημονεύεται στὸ πρακτικὸ τῆς ΑΒ' /11-1-1924 συνεδρίας τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου². Γιὰ τὸ ὕψος τῆς προσφορᾶς τῶν ἄλλων εὐεργετῶν μοναδικὴ σχετικὴ ἐνδειξὴ ἀποτελεῖ ἡ ἀπόφαση τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, ποὺ εἶχε καθορίσει σὲ λίρες Ἀγγλίας τὰ ποσὰ προσφορᾶς γιὰ τὴν ἐνταξὴ στὴν οἰκείαν τιμητικὴ στήλη: Περισσότερες ἀπὸ πενήντα γιὰ τὴν ἐνταξὴ στὴ στήλῃ τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν, 20-50 γιὰ τὴν ἐνταξὴ στὴ στήλῃ τῶν Εὐεργετῶν καὶ 10-20 γιὰ τὴν ἐνταξὴ στὴ στήλῃ τῶν δωρητῶν³.

1. Βλ. τὸ πρακτικὸ τῆς ΙΓ' /17-5-1924 συνεδρίας στίς σελ. 250-256 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μὲ τὸν ἀριθμὸ 10.

2. Ἡ προσφορὰ αὐτὴ τῶν Συμαίων τῆς Ἀμερικῆς συνοδεύεταν ἀπὸ ἐπιστολὴ τῆς διοικήσεως τοῦ Σωματείου τους μὲ ἡμερομηνία 4 Νοεμβρίου 1923. Βλ. τίς σελ. 186-191 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μὲ τὸν ἀριθμὸ 10.

3. Βλ. τὸ πρακτικὸ τῆς ΙΓ' /17-5-1924 συνεδρίας, ἐνθ' ἀν.

Προσθέτω πώς την προσφορά αὐτὴ τῶν Συμαίων τῆς Ἀμερικῆς εἶχε ἀκολουθήσει καὶ δεύτερη χρηματικὴ τους εἰσφορά, περισσότερο γενναιοδω-
ρη, μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴν ὀργάνωση ἐργαστηρίου φυσικῆς καὶ χημείας
καὶ τὸν ἐξοπλισμὸ του μὲ τὰ ἀπαραίτητα ὄργανα καὶ τὰς ἀναγκαῖες χημικὰς
οὐσίες. Μᾶς τὸ μαρτυρεῖ μαρμάρινη πλάκα μὲ τὸ ἀκόλουθο περιεχόμενο:

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ
ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΗΜΕΙΑΣ

ΔΩΡΗΘΕΝ Τῷ ΓΥΜΝΑΣΙῳ ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΝ ΒΟΡΕΙῳ ΑΜΕΡΙΚῇ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΗΤΙΚΟΥ
ΣΥΜΑΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ «Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ»
ΕΝ ΣΥΜῃ Τῇ 4 ΙΟΥΝΙΟΥ 1927

Βρίσκεται ἐντοιχισμένη στὸ ὑπέρθυρο τῆς αἵθουσας, ποὺ εἶχε διαρρυθμι-
σθῇ εἰδικά, γιὰ νὰ στεγάσῃ τὸ ἐργαστήριον αὐτό.

Ἔτσι ἄρχισε κάτω ἀπὸ αἴσιους οἰωνοὺς ἡ λειτουργία τοῦ Πανορμιτείου
Γυμνασίου. Μὲ τὴν ἠθικὴ συμπαράσταση τῶν Δημοτικῶν Ἀρχόντων καὶ
τῶν ἄλλων παραγόντων τοῦ τόπου γυμνασιάρχες καὶ καθηγητὲς εἶχαν ἀφο-
σιωθῇ στὸ ὑψηλὸ τους ἔργο, νὰ μορφώσουν καὶ νὰ διαπαιδαγωγήσουν τοὺς
ἀλύτρωτους ἐλληνόπαιδες, ποὺ τοὺς εἶχε ἐμπιστευθῇ ἡ φιλοπρόδοτος συμαϊκὴ
κοινωνία. Καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἱερῆς ἀποστολῆς τους ἦταν ἄκρως ἱκα-
νοποιητικά. Οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ συμαϊκοῦ γυμνασίου βρισκόνταν πάντοτε ἀνά-
μεσα στοὺς διακρινόμενους γιὰ τὴν κατάρτισί τους, ἀλλὰ παράλληλα ξεχώ-
ριζαν καὶ γιὰ τὸ ἦθος καὶ τὸ ὑψηλὸ ἐθνικὸ τους φρόνημα.

Παραθέτω κατάστασι μὲ τὰ ὀνοματεπώνυμα καὶ τὴν εἰδικότητα ὧν
ἔσοι εἶχαν ἀποτελέσει τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τοῦ γυμνασίου κατὰ τὴν πρῶ-
τη περίοδον τῆς λειτουργίας του (1923-1934). Τὰ ὀνοματεπώνυμα τῶν γυμνα-
σιάρχων καταχωρίζονται μὲ σειρὰ χρονολογική, ἐνῶ τὰ ὀνοματεπώνυμα τῶν
καθηγητῶν μὲ σειρὰ ἀλφαβητικὴ. Οἱ ἀστερίσκοι δηλώνουν ὅσους εἶχαν ἀπο-
τελέσει τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ στὸν πρῶτον χρόνον τῆς περιόδου αὐτῆς (1923-
1924), ὅταν τὸ σχολεῖον εἶχε λειτουργήσει γιὰ πρώτη φορὰ ὡς πλῆρες καὶ
ἀναγνωρισμένο γυμνάσιον.

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΕΣ

1. Κόκκαλης Σωκράτης* 1923-1925.
2. Τσερμούλας Ἰωάννης 1925-1930.
3. Κουντούρης Γεώργιος 1930-1933.
4. Κωνσταντινίδου Εὐφροσύνη, διευθύνουσα, 1933-1934.

Β' ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ¹

1. Ἀγγελίδης Ἀντώνιος, τῆς ἰταλικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς².
2. Ἀσκητῆς Γεώργιος, θεολόγος.
3. Βογιατζῆς Ἀναστάσιος, φιλόλογος*.
4. Βολονάκης Κυριάκος, φυσικός.
5. Δράκος Σακελλάριος, μαθηματικός*.
6. Ζαλάχας Μιχαήλ, τῆς γαλλικῆς*.
7. Κωνσταντινίδου Εὐφροσύνη, φιλόλογος.
8. Κωστάκης Ἀνδρέας, φιλόλογος.
9. Λυκοπάνης Μιχαήλ, φιλόλογος*.
10. Μακρῆς Νικόλαος, μαθηματικός.
11. Μαλλιαράκης Ἰωάννης, φιλόλογος.
12. Παπαμιχαήλ Μιχαήλ, τῆς γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς.
13. Παπαντωνίου Δημήτριος, φιλόλογος.
14. Παπαντωνίου Μιχαήλ, μαθηματικός.
15. Παπαπαναγιώτου Ἰωάννης, φιλόλογος*.
16. Πατρὸς Νικήτας, φιλόλογος*.
17. Πετρίδης Φίλιππος, τῆς ἀγγλικῆς*.
18. Χαβιαρᾶς Νικήτας, φιλόλογος*.
19. Χατζησταυριοῦ Σῆμος, φυσικός*.

Ἄς μὴ νομισθῇ ὅμως πὼς ἡ πορεία τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου στὴν ἑνδεκαετία αὐτὴ ἦταν ἀνέφελη καὶ ἀνεμπόδιστη. Καὶ μιλώντας γιὰ ἐμπόδια δὲν ἐννοῶ τίς οἰκονομικὰς δυσχέρειες, ποὺ κατὰ καιροὺς εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ γυμνασίου, ἢ τίς δυσκολίες, ποὺ φυσικὸ ἦταν νὰ συναντᾷ κάποτε στὴ συμπλήρωση τοῦ διδακτικοῦ του προσωπικοῦ ἢ ἄλλα ὅμοια. Ἐννοῶ τὰ ἐμπόδια, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὸν ξένο κυρίαρχο μὲ τίς ἀνθελληνικὰς του ἐπιδιώξεις καὶ γι' αὐτὸ τίς περισσότερες φορές ἀξεπέραστα. Διότι ὁ νέος αὐτὸς δυνάστης, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἀπέδειξαν τὰ πράγματα, εἶχε προγραμματίσει τὸν ἀφελληνισμὸ τῆς Δωδεκανήσου καὶ τὴν προσάρτησή της στὸν ἰταλικὸ κορμό, δὲν εἶχε ἰδῇ μὲ καλὸ μάτι ὅλην αὐτὴν προσπάθειαν τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς τῆς Σύμης γιὰ πνευματικὴ ἀνάπτυξιν καὶ ἐλληνοπρεπῆ διαπαιδαγώγησιν τῆς σωματικῆς νεολαίας, ὅπως δὲν ἐβλεπε καὶ τίς ἄλλες παρόμοιες ἐνέργειες στὰ ἄλλα νησιά τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος.

1. Στὴν κατάστασιν αὐτὴ τῶν καθηγητῶν δὲν ἔχω περιλάβει τὸν Ἰταλὸ ὑπαξιωματικὸν (λοχία), ποὺ δίδαξε τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς κατὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1932-1934, οὔτε καὶ τὸν Ἰταλὸ καθηγητὴ τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας Teodoro Rosica.

2. Ἐξετελέσθη ἀπὸ τοὺς Ἰταλο-Γερμανοὺς τὸ Μάϊον τοῦ 1944, γιὰ τὴν ἐθνικὴν τοῦ δράση, μαζί μὲ τὸ διδάσκαλον Ἀνδρέαν Μοσχόβη.

"Αρχισε λοιπόν να επεμβαίνει στα θέματα της παιδείας του τόπου. Στην αρχή με τρόπο ήπιο και συμβιβαστικό, για να μπορέσει να ξεγελάσει και να παρασύρει τους υπεύθυνους δημοτικούς ταγούς, και έπειτα πιο συστηματικά, για να καταλήξει, με τρόπο άπροσχημάτιστο, πρώτα στο μερικό εξιταλισμό του γυμνασίου και αργότερα στη μετατροπή του σε ιταλικό σχολείο μέσης παιδείας, πρώτης βαθμίδας.

"Όπως είναι εύλογο, δεν έμπιπτει στα πλαίσια της μελέτης αυτής ή εξίστρωση της εκπαιδευτικής τακτικής, που είχε ακολουθήσει ή ιταλική διοίκηση, για να φθάσει στο σκοπό της, όπως δεν έχει θέση και ή παρουσίαση στοιχείων σχετικών με την αντίδραση, που είχαν προβάλει ο λαός και οι υπεύθυνοι Δημοτικοί "Αρχοντες¹. "Όμως για να σχηματίσει ο αναγνώστης μια κάποια ιδέα της αντιδράσεως αυτής, κρίνω σκόπιμο να παραθέσω ένα μόνο επίσημο στοιχείο: το πρακτικό που είχαν υπογράψει και είχαν υποβάλει στον "Ιταλό διοικητή του νησιού τους οι νεοεκλεγέντες Δημοτικοί Σύμβουλοι Σύμης του δημαρχιακού έτους 1926, όταν είχαν λάβει γνώση του περιεχομένου του πρώτου εκπαιδευτικού διατάγματος της ιταλικής διοικήσεως, αυτό που έθετε τις βάσεις για εξιταλισμό των σχολείων της Δωδεκανήσου².

Οί λαμπροί εκείνοι πατριώτες με πλήρη συναίσθηση της ευθύνης τους απέναντι στο "Έθνος και στο λαό, που τους είχε πρόσφατα αναδείξει στο αξίωμα του Δημοτικού Συμβουλίου, και με πλήρη γνώση των δικαιωμάτων τους, ελάχιστοι αυτοί, είχαν ορθώσει το ανάστημά τους στον πανίσχυρο κατακτητή και του είχαν δηλώσει πως δεν δέχονται να γίνουν συνεργοί σε πράξεις, που έρχονται σε αντίθεση με τα συμφέροντα του λαού, που εκπροσωπούσαν. Και κατέληγαν πως για το λόγο αυτό «εύρίσκονται εις την ανάγκην να μη αναδεχθώσι το αξίωμα του Δημοτικού Συμβούλου». Παραθέτω αυτούσιο το πρακτικό αυτό³.

Οί ἄρτι ἐν τῇ συνελεύσει τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ κανονικῶς ἐκλεγέντες Δημοτικοί Σύμβουλοι εὐσεβᾶστως κάτωθι ὑπογεγραμμένοι, ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν καθηκόντων ἡμῶν, λαβόντες ὑπ' ὄφει το ὑπ' ἀριθ. 1 τῆς 1ης "Ιανουαρίου 1926 Κυβερνητικὸν Διάταγμα τὸ ἀφορῶν τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀνὰ τὴν Δωδεκάνησον λειτουργούντων σχολείων, ἅμα δὲ καὶ τὴν σχετικὴν

1. Για τὴν εκπαιδευτικὴ πολιτικὴ τῶν "Ιταλῶν στὴ Δωδεκάνησο βλ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Τὸ εκπαιδευτικὸν πρόβλημα τῆς Δωδεκάνησου, "Αθήναι 1945, ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, "Η ιταλικὴ εκπαιδευτικὴ πολιτικὴ καὶ οἱ Δωδεκάνησιοι, Δωδεκανησιακὴ "Επιθεώρησις, ἔτος 2ον, τ. 2-4, σσ. 68-71 καὶ ἀνατύπωση εἰς Μ.Ε.Ν.Α. (Μεγάλῃ "Εγκυκλοπαίδεια Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας), τ. Η', σσ. 219-222.

2. Βλ. Governo delle isole Egee, Ordinamento delle scuole elementari e medie, Decreto No 1 del 1o Gennaio 1926, Rodi, Tipografia «Rodian», 1926.

3. Βρίσκεται καταχωρισμένο στὴ σ. 1 τοῦ Βιβλίου Πράξεων τῆς Δημογεροντίας μετὸν ἀριθμὸ 11.

ἐπεξηγηματικὴν τῆς 21ης π. μηνὸς Ἰανουαρίου ἐ.ἔ. ἐπιστολὴν τῆς ἐνταῦθα σεβαστῆς Διοικήσεως, καθορῶντες ὅτι πλήρης καὶ τελεία ἀνατροπὴ ἐπέρχεται εἰς τὸ ἀπὸ καταβολῆς τῆς ἡμετέρας Κοινότητος ὑφιστάμενον σχολειακὸν καὶ καθ' ὅλον προνομιακὸν καθεστῶς, καθεστὼς ἰδιαίτερον ὅλως τύπον παρουσιάζον, ἐντελῶς διάφορον οὐ μόνον τοῦ ἐπὶ αἰῶνας ἰσχύσαντος εἰς τὰς Κοινότητας τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμῃ τὰς ἀδελφὰς γείτονας νήσους, ἅτε καὶ αὐτοῦ τοῦ κατὰ τὰς προνομίας τοῦ Γένους τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἔχοντος θρησκευτικοῦ ἡμῶν Ἀρχηγοῦ οὐδὲν ἀπολύτως δικαίωμα ἐπὶ τῶν σχολῶν ἡμῶν δυναμένου νὰ ἐξασκήσῃ, καθεστὼς καθ' ὃ ἅπασαν τὴν φροντίδα καὶ εὐθύνην τῆς ἰδρύσεως, ὁργανώσεως, λειτουργίας, συντηρήσεως τῶν πρὸς ἠθικὴν, πνευματικὴν ἅμα καὶ πρακτικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν τέκνων τῆς ἡμετέρας Κοινότητος εἶχε τὸ ἐκ τοῦ λαοῦ ἀπορρέον Δημοτικὸν Συμβούλιον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν ἐκαστοτε Δημάρχων, ἐξασκοῦν τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καταστάσεως αὐτῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς τελουμένων, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον δὲν προσβάλλωσι τὰς ὑγιεῖς, ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀρχὰς ἢ τὸν ἰσχύοντα πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν ὁργανισμόν, διὰ προσώπου εἰδικῆν ἀνωτέραν παιδεύσιν κεκτημένον,

Καθορῶντες ὅτι ἀνατρέπεται ἐκ τῶν βάσεων αὐτοῦ καθεστῶς, τὸ ὅποιον ἡ σεβαστὴ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις εὐροῦσα ὑφιστάμενον ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ σεβασθῇ καὶ νὰ κατοχυρώσῃ καὶ δι' ἐπανειλημμένων δηλώσεων καὶ διαγγελμάτων τῶν ἀπὸ τῆς κατοχῆς ὑπηρετησάντων ναυάρχων, στρατηγῶν καὶ γενικῶν διοικητῶν, ἐσχάτως δὲ ἐπισημότερα πάντων διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 15 Ὀκτωβρίου 1925, τῇ προτάσει τοῦ μεγάλου Κυβερνήτου τοῦ φιλελευθέρου Ἰταλικοῦ Κράτους, ἐκδοθέντος ὑψηλοῦ Βασιλικοῦ Διατάγματος,

Καθορῶντες ὅτι περιοριζομένων οὕτω σοβαρώτατα τῶν δικαιωμάτων τῆς ἡμετέρας Κοινότητος δὲν θὰ δυνάμεθα νὰ ἐξασκήσωμεν πλήρη τὴν παρὰ τοῦ λαοῦ δοθεῖσαν ἡμῖν ἐντολήν, εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μὴ ἀναδεχθῶμεν τὸ ἀξίωμα τοῦ Δημοτικοῦ Συμβούλου, ἐπαφίεμενοι οὕτω τὰ περαιτέρω εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἐντολοδότου λαοῦ.

Ἐν Σύμῃ τῇ 20ῇ Φεβρουαρίου 1926

Ο Ἰ Σ Ὑ Μ Β Ο Υ Λ Ο Ι

Ἰωάννης Λεβεντέρης, Παναγιώτης Μ. Πετρίδης, Φωτεινὸς Κλαδάκης, Κωνστ. Θ. Κρανίδης, Νικόλαος Ι. Σκάρος, Δημήτριος Τσαγγαρινός, Κων/νος Σ. Κυπραῖος, Βασίλειος Μιχαλαριάς, Κώστας Μ. Βογιατζῆς, Παναγιώτης Σκιαθίτης, Θεόδωρος Ν. Θεοδώρου, Ἀγαπητὸς Κλαδᾶς.

Τέλος, γιὰ νὰ σχηματισθῇ πληρέστερη ἡ εἰκόνα τῆς πορείας καὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου στὰ ἑνδεκα χρόνια τῆς πρώτης περιό-

δου τῆς λειτουργίας του, παραθέτω δύο σχετικούς ἀριθμητικούς πίνακες καὶ μιὰ ὀνομαστικὴ κατάσταση. Παράλληλα ἐπιχειρῶ σύντομη ἀνάλυση τῶν πινάκων καὶ συναγωγὴ συμπερασμάτων ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν κατάσταση.

Πίνακας 1ος

Παρουσιάζει, κατὰ σχολικὰ ἔτη, κατὰ φύλο καὶ στὸ σύνολο, τὸν ἀριθμὸ ὧσων φοίτησαν στὸ Πανορμίτειο Γυμνάσιο κατὰ τὴν ἐνδεκαετία 1923-1934¹.

Φοιτήσαντες			
Σχολ. ἔτη	Μαθητὲς	Μαθήτριες	Σύνολο
1923-1924	146	45=24%	191
1924-1925	111	46=29%	157
1925-1926	164	52=24%	216
1926-1927	209	59=22%	268
1927-1928	201	70=26%	271
1928-1929	172	71=29%	243
1929-1930	151	42=22%	193
1930-1931	131	32=20%	163
1931-1932	110	29=21%	139
1932-1933	87	20=19%	107
1933-1934	77	21=21%	98

¹ Ἀπὸ τὴ μελέτῃ τοῦ πίνακα αὐτοῦ συνάγομε τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα.

1. Ἀπὸ τὰ ἐνδεκα σχολικὰ ἔτη τῆς πρώτης περιόδου τῆς λειτουργίας τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου τὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ μαθητῶν-μαθητριῶν συγκεντρώνουν ἐκεῖνα, ποὺ περιλαμβάνονται στὴν τριετία 1926-1929. Ἀπὸ αὐτὰ πάλι τὸ ἐνδιάμεσο σχολικὸ ἔτος 1927-1928 ξεπερνᾷ τὰ ἄλλα δύο στὸ συνολικὸ ἀριθμὸ (271 μαθητὲς - μαθήτριες ἔναντι 268 τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1926-27 καὶ 243 τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1928-29), ἐνῶ τὸ σχολικὸ ἔτος 1926-27 ὑπερέχει στὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν (209 ἔναντι 201 τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1927-28 καὶ 172 τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1928-29) καὶ τὸ σχολικὸ ἔτος 1928-29 στὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητριῶν (71 ἔναντι 70 τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1927-28 καὶ 59 τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1926-27).

2. Ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν-μαθητριῶν, ποὺ παρατηρεῖ-

1. Τὴν πρώτη περίοδο τῆς λειτουργίας του ὡς γυμνασίου ὠλοκληρωμένου καὶ ἀναγνωρισμένου ὡς ἰσότημου μὲ τὰ ἀντίστοιχα σχολεῖα τοῦ ἐλεύθερου Κράτους.

ται στο πρώτο από τα τρία αυτά σχολικά έτη, το σχολικό έτος 1926-27, σε σχέση με το άμέσως προηγούμενό του, το σχολικό έτος 1925-26, παρουσιάζεται ραγδαία. Υπάρχει διαφορά 52 μαθητών-μαθητριών, που αποτελεί αύξηση κατά 24%.

3. Το ίδιο όμως ραγδαία είναι και η πτώση, που παρατηρείται ανάμεσα στο τρίτο από τα σχολικά αυτά έτη, το σχολικό έτος 1928-29, και το άμέσως επόμενο, το σχολικό έτος 1929-30. Η διαφορά 50 μαθητών-μαθητριών αποτελεί μείωση κατά 21%.

4. Από το σχολικό έτος 1929-1930 αρχίζει σημαντική μείωση του αριθμού των μαθητών-μαθητριών, που συνεχίζεται έως το σχολικό έτος 1933-1934, το τελευταίο πριν από τον ύποβιβασμό του σχολείου σε τριτάξιο και τη μετατροπή του, το έτος 1937, σε μέσο Ιταλικό σχολείο (Media Scuola Italiana). Συγκεκριμένα, η μείωση αυτή σε απόλυτους αριθμούς, για καθένα από τα σχολικά αυτά έτη, σε σχέση με το προηγούμενό του, είναι η ακόλουθη: Το σχολικό έτος 1929-30 φθάνει τους 50 μαθητές-μαθήτριες, το 1930-31 τους 30, το 1931-32 τους 24, το 1932-33 τους 32, και το 1933-34 τους 9.

5. Το μικρότερο αριθμό μαθητών-μαθητριών συγκεντρώνουν τα σχολικά έτη, που περιλαμβάνονται στην τριετία 1931-1934. Και από αυτά τον πιο μικρό συγκεντρώνει το τελευταίο, το σχολικό έτος 1933-1934· μόλις 98 μαθητές-μαθήτριες έναντι των 271 του σχολικού έτους 1927-1928 με το μεγαλύτερο αριθμό. Η διαφορά των 173 μαθητών-μαθητριών, ανάμεσα στα δύο αυτά σχολικά έτη, αποτελεί μείωση κατά 64%. Και να σημειωθεί πως δεν υπήρχε ουσιαστική διαφορά στην πυκνότητα του πληθυσμού ανάμεσα στις δυο αυτές χρονικές περιόδους¹.

Στο σημείο αυτό κρίνω σκόπιμο να προσθέσω πως τόσο η άλματώδης αύξηση του αριθμού των μαθητών-μαθητριών όσο και η μείωσή του πρέπει να αποδοθούν στις ειδικές συνθήκες ζωής και στις ειδικότερες εκπαιδευτικές καταστάσεις, που η Ιταλική φασιστική διοίκηση είχε δημιουργήσει σ' όλοκληρη τη Δωδεκάνησο. Η αύξηση πρέπει, νομίζω, να θεωρηθεί φυσική αντίδραση των Συμαίων στη χάλκευση των δεσμών τους, που εκείνοι τη μάντευσαν μέσα από τις γραμμές του εκπαιδευτικού διατάγματος, που ο Ιταλός κυρίαρχος είχε επιβάλει το έτος 1926. Άλλά και η μείωση πρέπει, νομίζω, να θεωρηθεί αντίδραση σε όσα ο κατακτητής είχε θεσπίσει συμπληρωματικά (περιορισμό των ωρών διδασκαλίας των έλληνικών, καθιέρωση της Ιταλικής ως γλώσσας διδασκαλίας μαθημάτων, εισαγωγή διδακτικών βιβλίων με προπαγανδιστικό περιεχόμενο κ.ά.β.)², για να επιτύχη, όπως ήλπιζε, τον έξιταλι-

1. Βλ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗ, 'Ο πληθυσμός της Σύμης, Τά Συμαϊκά, τ. Α' (1972), σ. 22, όπου πίνακας εξέλιξης του πληθυσμού της Δωδεκανήσου στην περίοδο 1821-1971.

2. Βλ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Τό εκπαιδευτικόν πρόβλημα της Δωδεκα-

σμό τους. Με άλλες λέξεις, στην πρώτη περίπτωση τὸ σχολεῖο θεωρήθηκε καταφυγή γιὰ σωτηρία καὶ στὴ δεύτερη ὁλωσδιόλου τὸ ἀντίθετο, χῶρος δηλαδή ἀπ' ὅπου ἡ νεολαία ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθῇ τὸ συντομώτερο.

6. Τὸ ποσοστὸ τῶν μαθητριῶν στὰ διάφορα σχολικὰ ἔτη παρουσιάζεται ἀρκετὰ ὑψηλὸ, ἀφοῦ κυμαίνεται ἀπὸ 19 ἕως 29%. Συγκεκριμένα, με ἐξαίρεση τὸ σχολικὸ ἔτος 1932-33, στὸ ὁποῖο τὸ ποσοστὸ τῶν μαθητριῶν φθάνει τὸ 19% τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν-μαθητριῶν τῆς σχολικῆς αὐτῆς χρονιᾶς, σὲ ὅλα τὰ ἄλλα σχολικὰ ἔτη τὸ ποσοστὸ τῶν μαθητριῶν ξεπερνᾷ τὸ 20%. Καὶ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ (29%) παρουσιάζουν τὰ σχολικὰ ἔτη 1924-1925 καὶ 1928-1929.

Πίνακας 2ος

Παρουσιάζει, κατὰ σχολικὰ ἔτη, κατὰ φύλο καὶ στὸ σύνολο, τὸν ἀριθμὸ ὅσων εἶχαν ἀποφοιτήσῃ ἀπὸ τὸ Πανορμίτειο Γυμνάσιο κατὰ τὴν ἑνδεκαετία 1923-1934.

Ἀποφοιτήσαντες			
Σχολ. ἔτη	Μαθητὲς	Μαθήτριες	Σύνολο
1923-1924	19	3=14%	22= 9%
1924-1925	12	3=20%	15= 6%
1925-1926	15	4=21%	19= 7%
1926-1927	28	6=18%	34= 13%
1927-1928	17	10=37%	27= 10%
1928-1929	20	8=29%	28= 11%
1929-1930	23	8=26%	31= 12%
1930-1931	18	4=18%	22= 9%
1931-1932	24	6=20%	30= 11%
1932-1933	16	4=20%	20= 8%
1933-1934	9	2=18%	11= 4%
Σύνολο	201=77,6%	58=22,4%	259=100%

Ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ πίνακα αὐτοῦ συνάγομε τὰ ἀκόλουθα συμπληρωματικὰ συμπεράσματα.

1. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς μαθητῶν-μαθητριῶν, ποὺ εἶχαν ἀποφοιτήσῃ ἀπὸ τὸ Πανορμίτειο Γυμνάσιο κατὰ τὴν ἑνδεκαετία 1923-1934 εἶχε ἀνέλθει σὲ 259. Ἄν ληφθῇ ὑπόψῃ ὁ πληθυσμὸς τῆς Σύμης κατὰ τὴ χρονικὴ αὐτὴ πε-

νήσου, Ἀθῆναι 1945, σ. 8 κ.ἑξ. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἡ ἰταλικὴ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ καὶ οἱ Δωδεκανήσιοι, Δωδεκανησιακὴ Ἐπιθεώρησις, ἔτος 2ον, τ. 2-4, σσ. 68-71.

Τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ καὶ οἱ μαθητὲς καὶ οἱ μαθήτριες τοῦ Παν
κατήμενοι, ἀπὸ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ, οἱ : Ν. Μακρῆς, Κ. Βολον
Α. Κωστάκης. Στὸ ἄκρο ι

Γυμνασίον κατά τὸ σχολικὸ ἔτος 1925-1926. Ἀπὸ τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ
Τυκοπάντης, ὁ γυμνασιάρχης Ι. Τσερμούλας, Α. Βογιατζῆς, Ν. Πατρὸς καὶ
ος, ὁ ἐπιστάτης Π. Ζουρούδης.

ρίοδο (τὸ ἔτος 1922 ἀνερχόταν σὲ 7.000 κατοίκους, τὸ ἔτος 1931 σὲ 9.460 καὶ τὸ ἔτος 1936 σὲ 8.182¹) σὲ σχέση μετὰ τὸ γεγονός πὺς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμῃ συνείδηση στοὺς Ἕλληνας γονεῖς γενικώτερα ἢ ἀπαίτηση γιὰ περισσότερη μόρφωση στὴ νεολαία καὶ σὲ συνδυασμὸ μετὰ τὴν ἀντίθεσιν οἰκονομικῆς συνθήκης, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας 1920-1930 καὶ ἔπειτα νὰ δημιουργοῦνται σ' ὁλόκληρῃ τῇ Δωδεκανήσῳ ὕστερα ἀπὸ ὠρισμένα καταπιεστικὰ μέτρα, ποὺ εἶχε ἐπιβάλλῃ ὁ ξένος κυρίαρχος, ὁ ἀριθμὸς τῶν 259 ἀποφοίτων πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὸς.

Σημειῶνῶ πὺς τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδον ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν-μαθητριῶν, ποὺ εἶχαν ἀποφοιτήσῃ ἀπὸ τὸ Βενετόκλειον Γυμνάσιον τῆς Ρόδου εἶχε ἀνέλθῃ σὲ 317². Ἡ διαφορὰ τῶν 58 ἀποφοίτων ἀνάμεσα στὰ γυμνάσια τῶν δύο γειτονικῶν νησιῶν, τῆς Σύμης καὶ τῆς Ρόδου, μόλις συνιστᾷ ποσοστὸ 22% ὑπὲρ τοῦ γυμνασίου τῆς Ρόδου. Ὅμως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ Βενετόκλειον ἐξυπηρετοῦσε τὶς ἀνάγκας γιὰ δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση ὁλόκληρης τῆς Ρόδου μετὰ πληθυσμὸν 45.000 τὸ ἔτος 1922, 54.800 τὸ ἔτος 1931 καὶ 59.933 τὸ 1936³, καθὼς καὶ ὅλων, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Σύμη, τῶν νησιῶν τοῦ νοτίου τμήματος τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, ἀφοῦ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶχε ὠλοκληρωμένον γυμνάσιον κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῆς ἐνδεκαετίας 1923-1934, καὶ ἐπιπλέον τὸ γυμνάσιον αὐτὸ εἶχε τὴν παράδοσιν ἐνδεκάχρονης γόνιμης λειτουργίας ὡς ὠλοκληρωμένον καὶ ἀναγνωρισμένον σχολεῖον Μέσης Παιδείας⁴.

2. Ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὸς εἶναι ἐπίσης ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητριῶν, ποὺ εἶχαν ἀποφοιτήσῃ κατὰ τὴν ἴδια ἐνδεκαετίαν, ἀφοῦ εἶχε ἀνέλθῃ σὲ 58, ἀριθμὸς ποὺ ἀποτελεῖ τὸ 23% περίπου τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποφοίτων τῆς περιόδου αὐτῆς.

Σημειῶνῶ πὺς κατὰ τὴν ἴδια ἐνδεκαετίαν οἱ μαθήτριες, ποὺ εἶχαν ἀποφοιτήσῃ ἀπὸ τὸ Βενετόκλειον Γυμνάσιον ἦσαν 31, ἀριθμὸς ποὺ ἀποτελεῖ τὸ 10% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποφοίτων τοῦ ρωδιακοῦ γυμνασίου κατὰ τὴν ἴδια αὐτὴν περίοδον. Καὶ προσθέτω πὺς, ἐνῶ ἀπὸ τὶς 58 ἀπόφοιτες τοῦ Πανορμτείου Γυμνασίου οἱ μὴ Συμαῖτες ἦσαν τρεῖς, ἀπὸ τὶς 31 τοῦ Βενετοκλείου Γυμνασίου οἱ μὴ Ρόδιες ἦσαν 18⁵.

3. Τὸ μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἀποφοίτων συγκεντρώνει τὸ σχολικὸν ἔτος 1926-1927 (34=13% τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποφοίτων τῆς ἐνδεκαετίας).

1. Βλ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΑΝ, ἐνθ' ἀν., σ. 22.

2. Βλ. ΠΑΛΑΤΩΝΟΣ Κ. ΚΥΠΡΙΩΤΟΥ, Οἱ Βενετοκλεῖς καὶ τὸ Βενετόκλειον, Ἀθήναι 1973, σσ. 259-268.

3. Βλ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΑΝ, ἐνθ' ἀν., σ. 22.

4. Βλ. ΠΑΛΑΤΩΝΟΣ Κ. ΚΥΠΡΙΩΤΟΥ, ἐνθ' ἀν., σσ. 252-259.

5. Βλ. ΠΑΛΑΤΩΝΟΣ Κ. ΚΥΠΡΙΩΤΟΥ, ἐνθ' ἀν., σσ. 259-268. Ἀτυχῶς, ὅσο ξέρω, δὲν ὑπάρχουν δημοσιευμένα στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλα γυμνάσια τῆς Δωδεκανήσου, γιὰ νὰ γίνῃ τὴ σύγκριση.

Τὸ ἴδιο αὐτὸ ἔτος συγκεντρώνει καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀρρένων ἀποφοίτων (28), ἐνῶ τὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ θηλέων (10) συγκεντρώνει τὸ ἀμέσως ἐπόμενο σχολικὸ ἔτος 1927-1928.

4. Ὅμως δὲν ὑφίσταται σημαντικὴ διαφορὰ στὸν ἀριθμὸ ἀποφοίτων (μαθητῶν-μαθητριῶν) ἀνάμεσα στὸ σχολικὸ ἔτος 1926-1927 (μὲ τὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀποφοίτων) καὶ τὰ τρία ἀμέσως ἐπόμενα σχολικὰ ἔτη (34 ἀπόφοιτοι τὸ ἔτος 1926-27, 27 τὸ ἔτος 1927-28, 28 τὸ ἔτος 1928-29 καὶ 31 τὸ ἔτος 1929-30). Ἡ διαφορὰ κυμαίνεται μεταξὺ 1 καὶ 3 % τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποφοίτων τῆς ἐνδεκαετίας. Ἐντυπωσιάζει ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἔτος 1929-1930, τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ τέσσερα αὐτὰ σχολικὰ ἔτη, ἔρχεται δεῦτερο στὸν ἀριθμὸ ἀποφοίτων (31 ἀπόφοιτοι=12% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποφοίτων), ἐνῶ, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ πίνακα ἀριθμὸς 1, ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν-μαθητριῶν τοῦ σχολείου κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ εἶχε μειωθῇ σὲ σχέση μὲ τὸ προηγούμενόν του (1928-1929) κατὰ 50 μαθητὲς-μαθήτριες¹, δηλαδὴ σὲ ποσοστὸ 21%, καὶ κατὰ 75 μαθητὲς-μαθήτριες, δηλαδὴ σὲ ποσοστὸ 28%, σὲ σχέση μὲ τὸ 1926-1927, τὸ ἔτος μὲ τὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀποφοίτων.

5. Ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στὰ τέσσερα αὐτὰ σχολικὰ ἔτη (1926-1930) καὶ τὰ τέσσερα ἀμέσως ἐπόμενα (1930-1934), τὰ τελευταῖα τῆς ἐνδεκαετίας, δὲν ὑφίσταται στὸν ἀριθμὸ τῶν ἀποφοίτων ἀξιοσημεῖωτη διαφορὰ, ἀνάλογη μὲ τὴ μείωση ποὺ παρατηρεῖται στὸ συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν-μαθητριῶν κατὰ τὰ ἴδια αὐτὰ ἔτη. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖο ἔτος (1933-1934), ποὺ οἱ ἀπόφοιτοὶ τοῦ ἦταν μόλις 11, οἱ μισοὶ ἀπὸ τοὺς ἀποφοίτους τοῦ ἀμέσως προηγούμενου ἔτους 1932-1933 καὶ τὸ 1/3 τῶν ἀποφοίτων τοῦ προ-προηγούμενου 1931-1932 καὶ μόλις τὸ 4% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποφοίτων τῆς ἐνδεκαετίας.

Μὲ ἄλλες λέξεις, ἡ μείωση ποὺ παρατηρεῖται στὸ συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν-μαθητριῶν κατὰ τὰ ἔτη 1930-1933², δὲν εἶχε τὴν ἀντίστοιχη ἐπίπτωση στὸν ἀριθμὸ τῶν ἀποφοίτων στὰ ἴδια αὐτὰ ἔτη. Καὶ νομίζω πὼς τὴν αἰτία πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσωμε στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ μαθητὲς καὶ οἱ μαθήτριες, ποὺ φοιτοῦσαν στὶς ἀνώτερες τάξεις κατὰ τὰ ἔτη αὐτά, καὶ ἰδιαίτερα οἱ γονεῖς τους δὲν εἶχαν ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τοὺς λόγους³, ποὺ εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ μειωθῇ ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν-μαθητριῶν τοῦ σχολείου στὰ ἴδια αὐτὰ ἔτη. Ὅχι ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἐκτιμήσει καὶ αὐτοὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τοὺς λόγους αὐτοὺς, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ μαθητὲς καὶ οἱ μαθήτριες τῶν ἀνωτέρων τάξεων εἶχαν ἤδη προσανατολισθῇ σὲ ὠρισμένους στόχους ἐπαγγελμα-

1. Βλ. παραπάνω στὴ σελ. 86 τὸ συμπέρασμα ἀριθ. 4.

2. Βλ. παραπάνω στὴ σελ. 86-87 τὰ συμπεράσματα ἀριθ. 4 καὶ 5.

3. Βλ. παραπάνω στὶς σελ. 86-87 τὸ συμπέρασμα ἀριθ. 5 καὶ τὴ σχετικὴ ἐρμηνεία τῶν δεδομένων.

τικῆς τακτοποιήσεώς τους, πού τοὺς ὑποχρέωναν νὰ συνεχίσουν καὶ νὰ ὀλοκληρώσουν τὶς γυμνασιακὰς τοὺς σπουδές. "Ἀλλωστε ἦταν πιά ὄριμοι καὶ οἱ γονεῖς τοὺς εἶχαν κρίνει ἴσως πὼς δὲν διέτρεχαν τὸν κίνδυνο νὰ ἐπηρεασθοῦν ἀπὸ τὴν προπαγανδιστικὴ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ τοῦ κατακτητῆ.

ΟΙ ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ

τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου, κατὰ σχολικὰ ἔτη καὶ μὲ σειρὰ ἀλφαβητικῆ, στὴν ἐνδεκαετία 1923-1934¹. Δίπλα στὰ ὀνοματεπώνυμα ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς, γιὰ ὅσους δὲν ἦταν Συμαῖοι.

1. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1923-1924

1. Ἀγγελῆ Γ. Φωτεινῇ	12. Κυπραῖος Χ. Κων/νος
2. Ἀγγελίδης Γ. Μιχαήλ	13. Κωνσταντινίδου Ἐ. Εὐφροσύνη
3. Βαλσάμη Μ. Μαρία	14. Κωνσταντόπουλος Ἀθ. Ἰωάννης
4. Βιτάλης Ι. Θεόδωρος	15. Μεγαλοῦδης Π. Νικόλαος
5. Βιτάλης Ι. Νικόλαος	16. Νικόλης Ι. Μιχαήλ
6. Βολονάκης Ι. Μιχαήλ	17. Παπαδόπουλος Σ. Γρηγόριος
7. Δημητρίου Ροδ. Μιχαήλ	18. Παπαντωνίου Νικήτα Μιχαήλ
8. Διακογιάννης Ι. Νικήτας	19. Περίδης Ι. Γεώργιος
9. Δρακωτὸς Β. Λάμπρος	20. Πετρίδης Φιλ. Βασίλειος
10. Ζαλάχας Μ. Κων/νος	21. Σαραφόπουλος Ι. Σταμάτιος
11. Καστρουνῆς Ι. Νικόλαος	22. Τσαβαρῆς Ἡλ. Ἰωάννης

2. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1924-1925

1. Βολονάκης Ι. Γεώργιος	9. Μόσχος Θ. Νικήτας
2. Διακογιάννης Ι. Γεώργιος	10. Νικόλης Μιχ. Ἰωάννης
3. Διακογιάννης Ν. Σώζων	11. Παπαντωνίου Μιχ. Δημήτριος
4. Ζαλάχας Ἀναστ. Κων/νος	12. Τοπούζης Κ. Γεώργιος
5. Καστρουνῆ Ἰω. Δικαία	13. ΧατζηἸωάννου Κ. Ἀντώνιος
6. Κατσιμπρῆς Ι. Γεώργιος	14. ΧατζηἸωάννου Κ. Ἰωάννης
7. Κατσιμπρῆς Ν. Κων/νος	15. Χατζηφωτίου Π. Εἰρήνη
8. Μαντικοῦ Κ. Ἀνθούλα	

3. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1925-1926

1. Ἀγαπητίδης Ι. Ἀγαπητὸς	3. Ἀγγελῆ Γ. Μαριάνθη
2. Ἀγαπητίδης Ι. Σωτήριος	4. Ἀγγελίδης Α. Ἀντώνιος

1. Οἱ παρατιθέμενοι Κατάλογοι προέρχονται ἀπὸ τὸ Γενικὸ Ἐλεγχὸ τοῦ Γυμνασίου, τὸ μόνον ἀπὸ τὰ ἐπίσημα Βιβλία πού ἔχει περισωθῇ. Σ' αὐτοὺς δὲν ἔχω περιλάβει, ὅπως ἦταν ἄλλωστε εὐλόγο, τοὺς τελειοφοίτους, πού γιὰ διάφορους λόγους δὲν εἶχαν πάρει ἀπολυτήριον τῇ χρονίᾳ, πού εἶχαν ἐγγραφῇ στὴν τελευταία τάξη. "Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν ἐπανεγγραφῇ καὶ πῆραν ἀπολυτήριον, τοὺς ἀναφέρω μὲ τοὺς ἀποφοίτους τῆς χρονιάς τῆς ἀπολύσεώς τους.

5. Ἀγγελίδης Γ. Ἀντώνιος
6. Γιαλλουράκης Μ. Νέστωρ
7. Ζουρούδης Β. Ἀναστάσιος
8. Θεοδώρου Θ. Νικόλαος
9. Κατσαρᾶς Σ. Ἰωάννης
10. Κατσιμπρῆς Ν. Γεώργιος
11. Κυπραίου Χ. Εἰρήνη
12. Κωνσταντινίδης Ν. Βασίλειος

13. Μαλιᾶς Π. Ἰω., ἀπὸ τὴν Κάλυμνο
14. Παπαδοπούλου Στ. Χριστίνα
15. Παχωπὸς Γ. Νικήτας
16. Φαρμακίδου Ι. Μαρία
17. Χαρίτος Ι. Γαβριήλ
18. Χατζηνικολάου Μ. Ἀντώνιος,
ἀπὸ τὴν Κῶ
19. Χατζηφώτης Ι. Μιχαήλ

4. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1926-1927

1. Ἀγγελίδης Γ. Νικήτας
2. Ἀνδριωτάκης Ν. Κων/νος, ἀ-
πὸ τὴν Κῶ
3. Βογιατζῆ Θ. Εἰρήνη
4. Γενᾶς Γ. Νικόλαος, ἀπὸ τὴ
Νίσυρο
5. Δημητρίου Ρ. Κόμησσα
6. Δρακωτοῦ Β. Σεβαστή
7. Ζαλάχας Α. Ἰωάννης
8. Ζαχαρίας Κ. Στέργος
9. Καβαζαράκης Ε. Νικόλαος, ἀπὸ
τὴ Νίσυρο
10. Καμπουράκης Α. Μιχαήλ, ἀπὸ
τὴ Νίσυρο
11. Καραγιάννης Ν. Δημήτριος, ἀπὸ
τὴ Νίσυρο
12. Καρανικόλας Σωτ. Ἀλέξανδρος
13. Κατσαρᾶς Β. Σταῦρος
14. Κοντὸς Κ. Δημήτριος
15. Κουμμενῆς Νικ. Ἰωάννης
16. Κουρτζῆς Α. Σταμάτιος, ἀπὸ
τὴ Νίσυρο
17. Κυπραῖος Ἦλ. Κων/νος

18. Κυραμαριοῦ Ι. Καθολικὴ
19. Λιαμῆς Χ. Θεόφιλος
20. Λυκοπάντης Μ. Εὐάγγελος
21. Μαντικὸς Κ. Στέφανος
22. Μοράρης Β. Ἐμμανουήλ
23. Μορφωπὸς Παν. Νικόλαος, ἀ-
πὸ τὴν Τῆλο
24. Νικολίτσης Ι. Βασίλειος
25. Πετρίδης Ι. Πέτρος, ἀπὸ τὴν Κῶ
26. Πετρίδου Φ. Κατίνα
27. Σακελλαρίδης Γ. Δημόκριτος, ἀ-
πὸ τὴ Νίσυρο
28. Σύγκελλος Χ. Γεώργιος
29. Τσαβαρῆς Ἐμμ. Ὀνούφριος
30. Φασάκης Α. Χαρῆς, ἀπὸ τὴ
Χάλκη
31. Φασουλαρίδης Α. Κων/νος, ἀπὸ
τὴ Νίσυρο
32. Φωτᾶρα Μιχ. Κατίνα
33. Χαλκιᾶς Β. Γεώργιος, ἀπὸ τὴν
Κάρπαθο
34. Χατζηνικολάου Π. Ἰωάννης,
ἀπὸ τὴν Κῶ

5. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1927-1928

1. Ἀγγελῆς Γ. Κων/νος
2. Βολονάκη Ι. Μαρία
3. Γένεια Σ. Σταματία
4. Ζαχαριᾶς Β. Κων/νος
5. Καλαφατᾶς Στ. Μιχαήλ

6. Καμαρινὸς Ν. Πασχάλης, ἀπὸ
τὴ Νίσυρο
7. Κανάκης Κ. Γεώργιος, ἀπὸ
τὴν Κάρπαθο
8. Κατσίλης Κ. Βασίλειος

9. Κατσιμπρής Ι. Κων/νος
10. Κλαδάκη Π. Χάρις
11. Κοντορίνης Π. Νικόλαος, από τη Νίσυρο
12. Κορδώνη Κ. 'Ελισάβετ
13. Κυπραῖος Κ. Σταμάτιος
14. Κωνσταντοπαίδου Α. 'Αστερόπη
15. Μαυρουδής Μ. 'Ιωάννης, από τη Νίσυρο
16. Μαυρουδής Μ. Ξεν., από Νίσυρο
17. Μιχαλάντος Ν. Μιχαήλ
18. Μοσχόβης Θ. Γεώργιος

19. Μόσχου Θ. Πόπη
20. Παπαμιχαήλ 'Εμμ. Μιλτιάδης, από τη Νίσυρο
21. Πατροῦ Γ. Σεβαστή
22. Πετρίδης Π. Νικόλαος
23. Στρίκης Α. Γεώργιος, από τη Νίσυρο
24. Φαρμακίδης Ι. Γεώργιος
25. Φιλίππου Γ. 'Αθηνᾶ, από τη Νίσυρο
26. Χατζηϊωάννου 'Εμμ. Καλλιόπη
27. Ψυλλάκη 'Αθ. Εὐαγγελία

6. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1928-1929

1. 'Ανδρεάδου Στ. Σεβαστή
2. 'Αρφαρᾶς Ι. Γεώργιος
3. Βαγιάτης Γ. Νικήτ., από Νίσυρο
4. Ζαῖρης 'Αγ. Γεώργιος
5. Ζουρούδης Ι. Γεώργιος
6. Ζωγραφίδης Γ. 'Ηλίας, από τὴν Κάρπαθο
7. Θαλασσινοῦ Γ. Εἰρήνη
8. Κασσώτης Σ. 'Ιωάννης
9. Καστρουνῆς Κ. 'Ιωάννης
10. Κατριδς Ι. Νικήτας
11. Κατσαρᾶ Μ. 'Αννα
12. Κοενάκης Κ. Γεώργιος
13. Κορασάνης Μ. 'Ιωάννης
14. Κορδώνη Κ. Φρόσω

15. Κρητικοῦ 'Εμμ. Χρυσάνθη
16. Λογοθέτης Γ. 'Ηλίας
17. Μαυρικᾶκης Μ. 'Ιωάννης
18. Μιχαλαριᾶ Μ. Μαρία
19. Μοσχόβης Θ. Χρυσόστομος
20. Μόσχος Δ. Νικόλαος
21. Πατσάκη Δ. Μαρία
22. Πετρίδου Φ. Χρυσάνθη
23. Σαραγᾶς Μ. 'Αντώνιος
24. Σαραγᾶς Μ. 'Ιωάννης
25. Σαρρῆς Ν. Κων., από τη Νίσυρο
26. Φιλιππάκης Φ. Μηνᾶς, από τὴν Κάρπαθο
27. Χατζηπέτρος 'Αντ. 'Ονούφριος
28. Χατζησταυριοῦ 'Αγ. Κατίνα

7. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1929-1930

1. 'Αρφαρᾶς Σπ. Γεώργιος
2. Αὐγερινὸς Αὐγ. Νικόλαος
3. Βαληνάκης Ι. Γεώργιος, από τη Χάλκη
4. Γεωργαντζόγλου Α. Παντελῆς, από τη Σμύρνη
5. Διαμαντῆς Χ. Βίκτωρ
6. Ζερβὸς Γ. Θέμελης, από τη Χάλκη

7. Ζουρούδη Γ. Δικαία
8. Καμμάς 'Αντ. Παντελῆς, από τὴν Τῆλο
9. Κατριδς Ι. 'Αγαπητὸς
10. Κωστάκης Κων. Χαράλαμπος
11. Μαρκόνιος Ν. Στέργος
12. Μαυρομουστάκου Γ. Μαρία
13. Μοράρης Μ. 'Ιωάννης
14. Μόσχος Δ. Εὐστάθιος

15. Μουστάκης Καλ. Γεώργιος
16. Νικητιάδου Ν. Εὐαγγελία
17. Ξυπολυτάκης Χρ. Νικήτας
18. Παπαδόπουλος Μ. Ἐμμανουήλ,
ἀπὸ τῆ Ρόδου
19. Παπαϊωάννου Ἐμμ. Φανή
20. Παπαναστασίου Α. Ἐμμανουήλ,
ἀπὸ τῆ Ρόδου
21. Πατενιώτου Κ. Κατίνα
22. Πάχος Ἰορδ. Κων /νος
23. Περίδης Ι. Ἀγαπητὸς
24. Πολιά Δ. Ἀνυσία
25. Σκάρως Ν. Κυριάκος
26. Σκευοφύλαξ Θ. Μιχαήλ
27. Σκώτη Ἀντ. Ἀστερόπη
28. Φλάγγος Ν. Γεώργιος
29. Φωτάρης Μ. Δημήτριος
30. Χατζαντωνιάδης Ἀντ. Μηνᾶς,
ἀπὸ τὴν Κάρπαθο
31. Χριστοφίδου Μ. Νίκη

8. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930-1931

1. Ἀγγελίδης Γ. Ἰωάννης
2. Βογιατζῆς Β. Ἀπόστολος
3. Βολονάκης Ι. Δημήτριος
4. Διακογιάννη Ἐπ. Σεβαστή
5. Ζάγορας Φ. Θεοχάρης
6. Καρδαλίνου Δ. Εὐδοξία
7. Καστρονῆς Ι. Ἀθανάσιος
8. Κατσαρᾶς Ν. Ἰωάννης
9. Κατσαρᾶς Ν. Κων /νος
10. Κοκκινίδης Στ. Γεώργιος
11. Κουντούρη Γ. Εὐδοκία, ἀπὸ
τὴν Κάλυμνο
12. Κωστάκης Κ. Σταῦρος
13. Λεριᾶς Μερκ. Θεόδωρος
14. Περαντινίδου Σταύρου Δικαία
15. Πετρίδης Φιλ. Κων /νος
16. Πρωτοψάλτης Ἐμμανουήλ, ἀπὸ
τὴν Κάρπαθο
17. Σαλονικιὸς Ἰωάν. Ἀνδρέας
18. Φανουράκης Δ. Διογένης, ἀπὸ
τῆ Χάλκης
19. Φωτάρης Γεωργ. Ἡλίας
20. Χατζαντωνίου Ἐμμ. Γεώργιος
21. Χατζημιχαήλ Ρ. Κων /νος
22. Ψυλλάκης Ἀθ. Νικήτας

9. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1931-1932

1. Γιαλλούσης Π. Κυριάκος
2. Γιανναρᾶς Ν. Νικήτας
3. Διακογιάννης Ἰω. Ἀγαπητὸς
4. Δρακωτοῦ Β. Ἄννα
5. Ζουρούδης Πέτρ. Ἀναστάσιος
6. Καλαφατᾶς Δημ. Νικόλαος
7. Καντούνιας Γεωργ. Μιχαήλ
8. Κατσαρᾶς Νικ. Κων /νος
9. Κοντὸς Κων. Νικόλαος
10. Κορονέλλου Ἀπ. Μαρία
11. Κρανίδης Κων. Νέστωρ
12. Κωνσταντινίδης Εὐθ. Ἡλίας
13. Κωνσταντόπουλος Σαρ. Γεώργιος
14. Μόσχου Κων. Ἐλευθερία
15. Νικόλης Ἀνθ. Φανούριος
16. Ξανθὸς Νικολ. Ἀνδρέας
17. Παπαντωνίου Ν. Σωτήριος
18. Παπαοικονόμου Μ. Νικήτας
19. Περαντινίδου Στ. Μαργαρίτα
20. Περγαντῆς Νικ. Μερκούριος
21. Σακκίλης Μ. Γεώργιος, ἀπὸ
τὴν Κάρπαθο
22. Σαρρῆ Ν. Μαρία, ἀπὸ τὴν Ἀ-
στυπάλαια
23. Τσαγγαρινοῦ Δημ. Δικαία
24. Φαρμακίδης Ἰω. Βενιαμίν

25. Φαρμακίδης Μιχ. Νικόλαος
26. Φωτάρης Κων. Σταῦρος
27. Χαβάζας Βασ. Μιχαήλ

28. Χατζαντωνίου Έμμ. Μιχαήλ
29. Χατζηλιάς Σωτ. Ήλίας
30. Χρυσόχοος Νικολ. Παρασκευᾶς

10. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1932-1933

1. Ἀγαπητίδης Σωτ. Ἀντώνιος	11. Μανιάς Μιχ. Ἀντώνιος
2. Ἀντωνιάδης Γρ. Παῦλος	12. Μοράρης Μιχ. Λουκάς
3. Γεράκης Β. Νικόλαος, ἀπὸ τὴν Κάρπαθο	13. Μπαρδακᾶς Μιχ. Ἰωάννης
4. Κατσιμπρῆς Νικ. Κοκκιμήδης	14. Παπαδόπουλος Γρ. Παναγιώτης
5. Κουντούρης Γ. Λεωνίδα, ἀπὸ τὴν Κάλυμνο	15. Πετρίδης Π. Πέτρος
6. Κυπραίου Κων. Μαρία	16. Τσατταλίδης Μ. Πέτρος
7. Κυραμαριῶ Μιχ. Ἄννα	17. Χατζαντώνης Ἀντ. Ἀνδρέας
8. Κωνσταντόπουλος Γ. Κυριάκος	18. Χατζησταυρίδου Ἀγ. Ὁραιο-ζήλῃ
9. Λαμπρινίδου Γ. Χαριτωμένη	19. Χιώτης Μιχ. Ἐμμανουήλ, ἀπὸ τὴν Κάρπαθο
10. Λυκοπάντης Έμμ. Μιχαήλ	20. Χρυσόχοος Δ. Παρασκευᾶς

11. Τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1933-1934

1. Ἀγγελίδης Γ. Μιχαήλ	7. Μιχαήλου Ἡλ. Μιχαήλ
2. Ἀνδρεάδης Στ. Παντελῆς	8. Χατζηδιάκης Ν. Νικόλαος
3. Δραγουμᾶνος Π. Νικόλαος	9. Χατζησταυρίδης Γ. Ἰωάννης
4. Κατσαρᾶ Μιχ. Ἄννα	10. Χατζησταυρίδης Ἡλ. Μιχαήλ
5. Κατσιμπρῆ Ἰω. Μαρία	11. Χατζηφώτης Δημ. Ἡλίας
6. Μανδραγὸς Έμμ. Μιχαήλ	

Οἱ Κατάλογοι αὐτοὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀνοματεπώνυμα ἑνὸς ἄρκετὰ σημαντικοῦ σὲ ἀριθμὸ ἀλλὰ καὶ ἐπίλεκτου τμήματος τοῦ μαθητικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σύμης, σὲ ὀρισμένη χρονικὴ περίοδο, μᾶς δίνουν ἐπίσης μερικὰ συμπληρωματικὰ στοιχεῖα, πέρα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχομε ἤδη ἀποκομίσει ἀπὸ τοὺς πίνακες¹ μὲ τοὺς ἀριθμοὺς 1 καὶ 2. Καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μᾶς διευκολύνουν νὰ σχηματίσωμε πληρέστερη εἰκόνα γιὰ τὴν σταδιοδρομία καὶ τὴν προσφορὰ γενικώτερα τοῦ συμαῖκου γυμνασίου κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τῆς λειτουργίας του.

Συγκεκριμένα, μᾶς πληροφοροῦν πὼς ἀπὸ τοὺς 259 ἀποφοίτους τῆς περιόδου αὐτῆς 1923-1934 οἱ ἐντόπιοι ἦταν 217, δηλαδὴ ποσοστὸ 84%, καὶ οἱ μὴ Συμαῖοι 41=16%. Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ ἐπιβεβαιώνουν, νομίζω, τὸ φιλοπρό-

1. Βλ. παραπάνω στίς σελ. 85-92 τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν πινάκων 1 καὶ 2.

οδο πνεῦμα τῶν Συμαίων¹ καὶ παράλληλα ἀποδεικνύουν τὴν ἀγαθὴ φήμη τοῦ γυμνασίου τους.

Τεκμήριο στὸ τελευταῖο αὐτὸ σημεῖο ἀποτελεῖ, χωρὶς ἀμφιβολία, τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη (1923-1925) τῆς ἐνδεκάχρονης αὐτῆς περιόδου ὅλοι οἱ ἀπόφοιτοι ἦταν Συμαῖοι καὶ κατὰ τὸ τρίτο ἔτος (1925-1926) οἱ μὴ Συμαῖοι ἀπόφοιτοι ἦταν μόνο δύο, κατὰ τὸ τέταρτο στὴ σειρά ἔτος (1926-1927) οἱ ἀπόφοιτοι τῆς τελευταίας αὐτῆς κατηγορίας εἶχαν γίνει δεκατρεῖς. Καὶ πρέπει ἀναμφίβολα ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τῶν δεκατριῶν μὴ Συμαίων ἀποφοίτων, ποὺ ἀποτελεῖ ποσοστὸ 38% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποφοίτων τῆς σχολικῆς ἐκείνης χρονιᾶς (1926-27), νὰ ἀποδοθῇ στὴν καλὴ φήμη, ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχε ἀποκτήσει τὸ Γυμνάσιο χάρι στὴν εὐρυθμὴ καὶ ἀποδοτικὴ λειτουργία του, σὲ συνδυασμὸ ἀσφαλῶς μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ ἐνέπνεε στοὺς κατοίκους τῶν γειτονικῶν νησιῶν ἢ συμαϊκὴ κοινωνία μὲ τὴ συντηρητικότητα τῶν ἡθῶν τῆς καὶ τὴ νοικοκυρεμένη διαβίωση τῶν κατοίκων τῆς.

Γιὰ νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ εἰκόνα τῆς προσφορᾶς τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου στὴν προκοπὴ τοῦ Ἔθνους, εἶχα ὑπόψη δίπλα στὰ ὀνοματεπώνυμα τῶν ἀποφοίτων του, στοὺς Καταλόγους ποὺ ἔχω παραθέσει, νὰ σημειώσω καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴ ἐξέλιξη καὶ ἀπόδοση τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἐπιπλέον νὰ παρουσιάσω εἰδικὸ τιμητικὸ πῖνακα μὲ τὰ ὀνοματεπώνυμα τῶν ἀποφοίτων του, ποὺ πῆραν μέρος στοὺς ἐθνικοὺς μας ἀγῶνες, μὲ ἰδιαίτερη μνεῖα αὐτῶν ποὺ ἔπесαν στὰ πεδία τῆς τιμῆς. Δὲν τὸ κάμνω, ἐπειδὴ δὲν κατάρθωσα δυστυχῶς νὰ συγκεντρώσω τὰ σχετικὰ στοιχεῖα. Καὶ δὲν ἦταν ἐπιτρεπτό νὰ ὑπάρξουν κενά.

Κλείοντας ὅμως τὸ τμῆμα αὐτὸ τῆς μελέτης μου, τὸ σχετικὸ μὲ τὴ σταδιοδρομία τοῦ Πανορμιτείου Γυμνασίου κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τῆς λειτουργίας του ὡς πλήρους καὶ ἀναγνωρισμένου, προσθέτω καὶ τὰ ἀκόλουθα. Ἀπὸ τοὺς 259 ἀποφοίτους τῆς περιόδου αὐτῆς ἔχει προέλθει ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἐπιστημόνων διαφόρων εἰδικοτήτων, μὲ ἀρκετὲς μάλιστα περιπτώσεις πανελλήνιας ἀκτινοβολίας, καὶ ἓνα πλῆθος ὑπαλλήλων, ἐμπόρων, ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἄλλων ἐπαγγελματιῶν, ποὺ τιμοῦν τὴν πνευματικὴ τους τροφὴ καὶ παραδειγματίζουν τοὺς Συμαίους τῶν νεώτερων γενεῶν. Παράλληλα δὲν εἶναι ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ἀποφοίτους, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐφεδροὶ ἢ ἐθελοντὲς ἔχουν πολεμήσει μὲ γενναιότητα καὶ αὐτοθυσίαν γιὰ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Πατρίδας καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὅσοι ἔπесαν «μαχόμενοι τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν» καὶ μὲ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴ θυσία τους ἔχουν συμβάλει καὶ στὴν ἀπελευθέρωση τῆς ἰδιαίτερης Πατρίδας μας Δωδεκανήσου.

1. Βλ. παραπάνω στίς σσ. 87 καὶ 90 τὸ συμπέρασμα ἀρ. 1, ὅπου καὶ ἀντιπαραβολὴ τῶν ἀριθμῶν τῶν ἀποφοίτων τῶν γυμνασίων Ρόδου καὶ Σύμης κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο.